

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gabrielos Ancukevič,
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis
ir psichotropinėmis medžiagomis probleminiai aspektai ir teisinio
reguliavimo trūkumai**

**Problematic Aspects and Shortcomings of Legal Regulation of Criminal
Liability for Illegal Possession of Narcotic and Psychotropic Substances**

Vadovas: lekt. Darius Prapiestis

Recenzentas: asist. dr. Paulius Veršekys

Vilnius

2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojami baudžiamosios atsakomybės, taikomos už Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas, probleminiai aspektai ir reguliavimo trūkumai, susiję su narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiu, bei baudžiamosios atsakomybės taikymo ribų problematika Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 straipsnio 3 dalies kontekste. Darbo tema atskleidžiama aptariant nacionalinės narkotikų politikos koncepcijos ir taikomų baudžiamųjų priemonių neefektyvumą bei apžvelgiant Europos Sąjungos valstybių teisinį reglamentavimą veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti, atžvilgiu.

Pagrindiniai žodžiai: narkotikai, baudžiamoji teisė, atsakomybė, reguliavimas, trūkumai.

This master's thesis analyzes the problematic aspects of criminal liability for the criminal acts provided for in Article 259 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and regulatory deficiencies related to the amount of narcotic and psychotropic substances, as well as the issue of the limits of the application of criminal liability in the context of Article 259, Part 3 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The theme of the work is revealed by discussing the ineffectiveness of the national drug policy concept and the applied criminal measures, and by reviewing the legal regulations of the European Union states in relation to acts related to the illegal possession of narcotic or psychotropic substances without the purpose of distribution.

Keywords: narcotics, criminal law, liability, regulation, shortcomings.

TURINYS

ĮVADAS	2
1. NARKOTIKŲ POLITIKA	7
1.1 Narkotinių ir psichotropinių medžiagų samprata.....	7
1.2 Tarptautiniai reikalavimai narkotikų kontrolės srityje.....	15
1.3 Lietuvos narkotikų politika ir baudžiamoji atsakomybė.....	20
2. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ NETEISĖTĄ DISPONAVIMĄ NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO PLATINTI TEISINIO REGULIAVIMO TRŪKUMAI.....	27
2.1 Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą be tikslo platinti reglamentavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse .	27
2.2 Baudžiamoji atsakomybė ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis.....	31
2.3 Nedidelis narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis kaip baudžiamosios teisės reguliavimo objektas.....	38
2.4 Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą.....	43
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	48
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IVADAS

Temos aktualumas. Neabejotina, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas ir įvairiais tikslais bei motyvais paremtas jų disponavimas yra pavojingas, žalingas ir visuomenėje nepageidaujamas, bet tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu vis dar smarkiai plintantis reiškinys. Nepaisant to, kad Lietuvoje narkotikų vartojimas nėra kriminalizuotas, tarptautiniai susitarimai bei priiinti bendri valstybių įsipareigojimai, skirti „karui prieš narkotikus“, socialinė politika, visuomenėje vyraujančios moralinės nuostatos bei kiti saviti nacionaliniai veiksniai sąlygoja, palyginti su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis (pvz., Austrija, Lenkija, Olandija), griežtą nacionalinę narkotikų kontrolės ir pasiūlos bei paklausos mažinimo baudžiamosiomis priemonėmis politiką, kuri sulaukia tiek visuomenės pritarimo, tiek kritikos.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau tekste – BK) XXXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“ yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už 11 įvairaus pobūdžio nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis. BK XXXI skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ 199 straipsnio 4 dalis numato baudžiamąją atsakomybę už narkotinių, psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrabandą. Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, atsižvelgiant į disponavimo tikslą, yra reglamentuojama BK XXXVII skyriaus 259 ir 260 straipsniuose. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2018 – 2022 m. BK 259 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudarė 73,4 proc., o BK 260 straipsnyje – 21,2 proc.¹, visų registruotų nusikalstamų veikų, numatytų BK XXXVII skyriuje (Informatikos ir ryšių departamentas prie..., 2018, 2019, 2020, 2021, 2022). Atsižvelgiant į nusikalstamumo, susijusio su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti, paplitimą ir su tuo susijusią šios kategorijos baudžiamųjų bylų gausą – 2021 m. pirmosios instancijos teismai išnagrinėjo 1 494 baudžiamąsias bylas, kuriuose

¹ Darbo autorė procentinius dydžius apskaičiavo remdamasi kasmetinės statistikos (2018–2022 m.) duomenimis apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir kontrabanda.

kaltinimai asmenims buvo pareikšti pagal BK 259 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas ir tik 295 baudžiamąsias bylas, kuriuose kaltinimai asmenims buvo pareikšti pagal BK 260 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas (Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita, 2021), baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis taikymo prasme reikšmingiausias yra būtent BK 259 straipsnis.

Lietuvoje taikant išimtinai kraštutines priemones kovoje prieš narkotikus nepasiekama esminių rezultatų – 2018 – 2022 m. nepastebima reikšmingo registruoto nusikalstamumo, susijusio su veikomis, numatytomis BK 259 straipsnyje, sumažėjimo (2018 m. – 2320 atvejai, 2019 m. – 2375, 2020 m. – 2206, 2021 m. – 2329, 2022 m. – 2431 (Informatikos ir ryšių departamentas prie..., 2018, 2019, 2020, 2021, 2022)). Vis dažniau kalbama apie tai, kad žmogaus priklausomybė nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų yra liga, kovai su kuria baudžiamosios priemonės yra neveiksmingos ir neproporcingos. Nepaisant to, kad visuomenėje vyrauja ir priešinga nuomonė, jog nacionalinė narkotikų politika yra neatsiejama nuo bausmėmis paremtos valstybės atsako į neteisėtą narkotikų vartojimą ir disponavimą uždraustomis medžiagomis, aktuali ir plačiai aptarinėjama tema išlieka esančio teisinio reguliavimo pakeitimo ir baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti švelninimo būtinybė. Nagrinėjamos temos aktualumą pagrindžia ir šiuo metu Lietuvoje keliami svarstymai dėl BK 259 straipsnio pataisų, kuriomis siekiama dekriminalizuoti disponavimą nedideliu kiekiu kanapinių medžiagų, jų dalių, aliejaus, dervos, ekstraktų ar tinktūrų ir praplėsti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybes (BK 259 ir 269 straipsnių pakeitimų įstatymo projektas Nr. XIVP-1767(3)).

Veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, paplitimas Lietuvoje ir su tuo susijęs poreikis imtis veiksmingų teisinių, socialinių bei prevencinių priemonių narkotikų paklausos ir pasiūlos mažinimo srityje lemia tai, kad baudžiamosios atsakomybės klausimai yra politizuota ir plačiai aptarinėjama tema, kuri neretai tampa ir mokslinių darbų objektu. Prieš beveik du dešimtmečius išleistoje E. Gruodytės monografijoje buvo išsamiai kalbėta apie baudžiamosios atsakomybės už veikas, susijusias su narkotikais, aspektus (Gruodytė, 2004). A. Gutauskas nagrinėjo nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo ypatumus teismų praktikoje (Gutauskas, 2013), taip pat analizavo šių veikų jautriausius teismų praktikos aspektus (Gutauskas, 2018). Apie tai yra kalbėję ir kiti autoriai, pavyzdžiui, P. Varkalys, kuris nagrinėjo BK 259 straipsnio 2 dalies kriminalizavimo proporcingumą (Varkalys, 2019). Gana

išsamiai šia tema yra kalbėjęs ir D. Pranka, kuris tyrinėjo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis praktines problemas ir teisinio reguliavimo trūkumus (Pranka, 2019). Visgi, atsižvelgiant į nusikalstamumo, susijusio su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti, paplitimą, reiškiamų kaltinimų pagal BK 259 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas kiekį ir nacionaliniu lygiu vis dažniau keliamus svarstymus apriboti kraštutinių priemonių naudojimą, pasirinkta tema yra svarbi ne tik pažintine prasme, bet ir baudžiamajame įstatyme esančių spragų išgryninimo aspektu bei nemažiau aktuali įstatymo leidybos procese.

Darbo objektas. Šio darbo objektas – baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti (BK 259 straipsnis) probleminiai aspektai. Atsižvelgiant į darbui keliamus apimties reikalavimus ir siekiant atlikti išsamesnę analizę, šiame darbe koncentruojamasi į probleminius aspektus, susijusius su narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiu, ir baudžiamosios atsakomybės taikymo ribų problematika BK 259 straipsnio 3 dalies kontekste.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti (BK 259) teisinio reguliavimo trūkumus.

Norint pasiekti darbo tikslą, keliami tokie uždaviniai:

1. atskleisti Lietuvoje vykdomos narkotikų kontrolės neefektyvumą;
2. apžvelgti baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti reglamentavimą Europos Sąjungos valstybėse ir nustatyti esminius reguliavimo skirtumus;
3. išskirti baudžiamosios atsakomybės už BK 259 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas reguliavimo trūkumus bei aptarti jų galimus sprendimo būdus.

Tyrimo metodai. Darbo metodai – analitinis-aprašomasis, lyginamasis, lingvistinis, loginis, statistinių duomenų analizės ir apibendrinamasis. Analitinis-aprašomasis metodas naudojamas atliekant tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, statistinių duomenų analizę. Lyginamasis metodas taikomas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti reglamentavimą. Taip pat naudojantis šiuo metodu atskleidžiamos darbui aktualios įvairios mokslininkų nuomonės ir analizuojama Lietuvos teismų praktika. Lingvistinis metodas padeda nagrinėti darbo temos atskleidimui aktualias sąvokas. Loginis

aiškinimo būdas sudaro galimybę prieiti išvadas, kurios atskleidžia baudžiamosios atsakomybės už disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti probleminius aspektus ir teisinio reguliavimo trūkumus. Remiantis statistinių duomenų analizės metodu atskleidžiamas atitinkamų reiškinių, pavyzdžiui, registruoto nusikalstamumo, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo ar kitų, paplitimas Lietuvoje. Apibendrinamasis metodas naudojamas apibendrinant kiekvieną baigiamojo darbo dalies skyrių ir pateikiant galutines darbo išvadas.

Svarbiausi šaltiniai. Siekiant įvertinti esantį teisinį reguliavimą BK 259 straipsnio kontekste darbe buvo naudotasi įvairiais norminiais teisės aktais: tarptautinėmis sutartimis – 1961 metų Bendrąja narkotinių medžiagų konvencija, 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija, 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“, Europos Sąjungos teisės aktu – Tarybos 2004 m. spalio 25 d. pamatiniu sprendimu 2004/757/TVR, nustatančiu būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, Lietuvos ir kai kurių Europos Sąjungos valstybių baudžiamaisiais įstatymais, Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymu bei kitais nacionaliniais įstatymais. Taip pat darbe remiamasi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymais bei kitais poįstatyminiais teisės aktais. Siekiant atskleisti baudžiamosios atsakomybės reguliavimo probleminius aspektus, naudotasi statistiniais duomenimis, tarptautinių komisijų ir nacionalinių institucijų pateiktomis ataskaitomis narkotikų kontrolės srityje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnės instancijos teismų praktika bei Lietuvos ir užsienio valstybių autorių moksliniais darbais. Daugiausiai dėmesio šio darbo autorė skyrė D. Prankos, E. Gruodytės, M. Lankausko moksliniams darbams. Siekiant įvertinti galimus esamo teisinio reguliavimo pokyčius, darbo autorė naudojo 2023 m. kovo 10 d. registruotu BK 259 ir 269 straipsnių pakeitimų įstatymo projektu Nr. XIVP-1767(3).

Darbo originalumas. Pastaraisiais metais niekas išsamiai neanalizavo baudžiamosios atsakomybės, taikomos už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis probleminių aspektų ir teisinio reguliavimo trūkumų BK 259 straipsnio kontekste, išskyrus D. Pranką, kuris kompleksiskai tyrinėjo BK 259 ir 260 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir įrodinėjimo probleminius aspektus, kylančius teisėsaugos institucijų praktinėje veikloje, ir baudžiamosios atsakomybės už šiuose straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų padarymo proporcingumą ir pagrįstumą. Autorius

daug dėmesio skyrė bausmių skyrimui už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrabandą ir pateikiamų kaltinimų pagal BK 259 ir 260 straipsnius aiškumo ir pagrįstumo aspektams. Bendriau autorius apžvelgė praktikoje pasitaikančią problematiką, susijusią su narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekio nustatymu (Pranka, 2019). P. Varkalys, kuris taip pat nagrinėjo šiai temai aktualų aspektą, atliko tik BK 259 straipsnio 2 dalies kriminalizavimo proporcingumo analizę (Varkalys, 2019). Visgi nepaisant anksčiau atliktų tyrimų šioje srityje, šiame darbe, koncentruojantis į BK 259 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas, baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis probleminiai aspektai ir teisinio reguliavimo trūkumai atskleidžiami narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekio nustatymo, vertinimo ir reglamentavimo problemų aspektais bei pristatant baudžiamosios atsakomybės taikymo ribų problematiką BK 259 straipsnio 3 dalies kontekste. Darbo tema nagrinėjama ne tik atliekant tarptautinės ir nacionalinės teisės aktų, Lietuvos ir užsienio valstybių mokslininkų pozicijų bei teismų praktikoje pasitaikančių probleminių taikymo atvejų analizę, bet ir kompleksiskai aptariant Lietuvos narkotikų politikos ir vykdomos baudžiamosios politikos neefektyvumą. Be kita ko, iki šiol ši tema nebuvo analizuojama galimų reguliavimo pokyčių, susijusių su nagrinėjamais probleminiais aspektais, kontekste. Taigi, magistro darbas yra originalus ne tik dėl nagrinėjamo objekto ribų, bet ir dėl taikomų temos atskleidimo būdų.

1. NARKOTIKŲ POLITIKA

1.1 Narkotinių ir psichotropinių medžiagų samprata

Nuo seno haliucinogenai ir kitos medžiagos, veikiančios asmens pojūčius, sąmoningumą, mąstymą ir emocijas buvo naudojamos medicinoje, per religines apeigas ar net karo mūšio lauke. Kaip nurodo Nawrockis, narkotikai buvo žinomi daugiau nei prieš 10 000 metų, o pirmosios žinios apie juos pasirodė senovės Babilonijoje, Egipte ir dabartinėje Indijoje (Nawrocki, 2021, p. 7). Pirmieji istoriniai įrašai apie tolimą žmonijos praeitį liudija, kad beveik visos egzistavusios gentys vartojo augalinės kilmės narkotikus siekdamos sustiprinti tikėjimą antgamtinio pasaulio egzistavimu (Boltryk, 2014, p. 11). Pasak Laimos Bulotaitės, „akmens amžiuje žmonės žinojo opijų, hašišą, kokainą. <...> Įvairios narkotinės medžiagos buvo vartojamos per religines apeigas, siekiant pakylėti karių dvasią, gydant įvairias ligas, norint atsipalaiduoti, pajusti kažką nepaprasto.“ (Bulotaitė, 2004, p. 9) Taip pat teigiama, kad „įvairios narkotinės medžiagos būdavo vartojamos ir įvairių ritualų, būrimų metu. Siekdami bendrauti su dvasiomis, sužinoti ateitį, žyniai, šamanai ir burtininkai vartodavo įvairius haliucinogeninius narkotikus, kurie jiems atverdavo „kitą pasaulį“, leisdavo patirti transą. Šios medžiagos šamanų ir burtininkų būdavo naudojamos siekiant paveikti, pajungti savo valiai ir kitus žmones.“ (Bulotaitė, 2004, p. 10) Taigi, žmonijai nuo seno yra žinoma plati įvairovė sąmonę veikiančių medžiagų, kurios buvo naudojamos ir vartojamos, turint įvairių tikslų ir motyvų.

Šiuolaikinėje visuomenėje narkotinės ir psichotropinės bei kitos fizinę ir psichinę asmens būseną veikiančios medžiagos yra įvardinamos vienu žodžiu – narkotikai. Narkotikais visuomenėje yra priimta vadinti medžiagas, kurios atitinka kelis kriterijus: medicininį – kenksmingos žmogaus sveikatai medžiagos, turinčios specifinį poveikį centrinei nervų sistemai ir socialinį – šių medžiagų vartojimas turi neigiamą socialinę reikšmę dėl keliamo pavojaus visuomenei ir jos saugumui. Teisine prasme, be paminėtų kriterijų, aktualus yra ir juridinis narkotikų vertinimas, t. y. narkotikais yra laikomos įstatymo apriboto naudojimo narkotinės ir psichotropinės medžiagos.

Šiuolaikinis mokslas terminą „narkotikai“ sieja su skausmą mažinančiomis medžiagomis, sukeliančiomis apsvaigimą ir euforiją, o dažnas jų vartojimas sukelia priklausomybę (Nawrocki, 2021, p. 11).

Tarptautinių žodžių žodyne „narkotikai“ yra aiškinami dvejopai – visų pirma, kaip „medžiagos, slopinančios žmogaus ir gyvūnų centrinę nervų sistemą ir sukeliančios narkozę“, antra, kaip „medžiagos, pavyzdžiui, hašišas, opijus, alkoholiai, kurių dažnas vartojimas sukelia narkomaniją“ (*Tarptautinių žodžių žodynas*, 2023). *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* „narkotikas“ yra aiškinamas kaip „medicininė medžiaga vartojama narkozei“ arba „nuodinga, svaigi medžiaga, sukianti narkomaniją“ (*Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2021). *Didžiajame lenkų kalbos žodyne* terminas „narkotyky“ apibrėžiamas kaip medžiaga, kuri veikia nervų sistemą, sukelia laikinus suvokimo, nuotaikos, sąmonės ir elgesio pokyčius, o dažnas jų vartojimas sukelia priklausomybę (*Didysis lenkų kalbos žodynas*, 2013). Pateikti apibrėžimai rodo, kad plačiąja prasme narkotikai yra suprantami kaip psichoaktyviosios medžiagos, kurios veikia centrinę nervų sistemą ir gali sukelti priklausomybę. Pažymėtina, kad psichoaktyviosios medžiagos pagal pagrindinį intoksikacijos poveikį gali būti skirstomos į psichiką stimuliuojančias (pvz., amfetaminas, kokainas, nikotinas, kofeinas), psichiką slopinančias (pvz., alkoholis, raminamieji, migdomieji preparatai) ir haliucinogenus (pvz., dideli kiekiai marihuanos, LSD, lakios medžiagos (pvz., klijai, aerozoliai)). Iš esmės narkotikai gali būti suprantami ir aiškinami labai plačiai – nuo buityje naudojamų iki specifinių ir sunkiau prieinamų medžiagų, kurių vartojimas ar naudojimo būdas paveikia normalią asmens būseną. Be to, atsižvelgiant į vartojimo ir naudojimo tikslą narkotikai turi dvejopą reikšmę. Nepaisant to, kad visuomenėje narkotikai dažniausiai suprantami kaip draudžiamos, žalingos, tiesioginį pavojų visuomenės saugumui keliančios medžiagos, jų naudojimas, pavyzdžiui, mokslinėje veikloje ar medicinoje, užtikrinant naujų farmacinių preparatų kūrimą, ar vartojimas ir disponavimais jais gydymo tikslais, nėra draudžiamas.

Atsižvelgiant į tai, kad narkotikais, įskaitant narkotines ir psichotropines medžiagas, priimta laikyti daugelį neigiamai veikiančių fizinę ir psichinę asmens būseną medžiagų, aiškiai neišskiriant legalių (pvz., alkoholis, kofeinas, nikotinas) ir nelegalių (pvz., amfetaminas, kokainas, LSD), šio darbo kontekste būtina konkretizuoti narkotinių ir psichotropinių medžiagų aiškinimą ir vertinimą teisine prasme bei nustatyti, kokių narkotinių ar psichotropinių medžiagų neteisėtas disponavimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 259 straipsnį.

Lietuvoje yra keletas teisės aktų, kuriuose bendriau ar išsamiau kalbama apie narkotines ir psichotropines medžiagas, esančias BK 259 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų dalyku. BK 269 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad BK XXXVII skyriuje „nurodytos narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra medžiagos, įtrauktos į Lietuvos Respublikos

sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Nepaisant to, kad minėtas BK straipsnis pateikia nuorodą į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymą Nr. 5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“, šis teisės aktas nepateikia narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžimo, o tik nurodo medžiagų, laikomų narkotinėmis bei psichotropinėmis, sąrašus.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 4 straipsnis pateikia narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikavimo pagrindus. Šios medžiagos yra „klasifikuojamos pagal jų žalingą poveikį žmogaus sveikatai, tuo atveju kai jomis yra piktnaudžiaujama, bei pagal medžiagų galimumą vartoti sveikatos priežiūros tikslais, ar naudoti su farmacijos produktais nesusijusios pramonės tikslais.“ (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių..., 1998) Toks narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikavimas yra paremtas tarptautiniais susitarimais². Pagal numatytus klasifikavimo kriterijus ir taikomus kontrolės režimus yra sudaryti keturi kontroliuojamų medžiagų sąrašai³. Nepaisant to, kad aptariamuose sąrašuose yra konkrečiai išvardijamos kontroliuojamos medžiagos, narkotinių ir psichotropinių medžiagų definicija nėra pateikiama. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal galiojančią teisinę reguliavimą Lietuvoje yra taikomas visiškos netolerancijos principas disponavimui narkotinėmis medžiagomis, neišskiriant jų rūšies: neteisėtas disponavimas bet kokiomis į kontroliuojamų medžiagų sąrašus įtrauktomis medžiagomis yra draudžiamas.

Vienintelis išsamesnis narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžimas nacionalinėje teisėje yra pateikiamas Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatyme, kurio 2 straipsnio 1 dalyje yra nurodoma, kad narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis laikytinos „į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus

² Tarptautiniai susitarimai, kylantys iš Jungtinių Tautų 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencijos, 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencijos ir 1988 metų Konvencijos „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“.

³ I sąrašą sudaro narkotinės ir psichotropinės medžiagos, draudžiamos vartoti medicinos tikslais, išskyrus atvejus kai į šį sąrašą įrašytos medžiagos yra registruoto vaistinio preparato sudėtyje; II sąrašą – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslais; III sąrašą – psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslais; IV sąrašą – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslams ir (ar) naudoti pramonės, nesusijusios su farmacijos produktais, tikslams.

sveikatai.“ (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių..., 1998) Pažymėtina, kad BK komentare yra pateikiami gana panašūs šių medžiagų apibrėžimai. Doktrininiu aiškinimu, narkotinėmis medžiagomis yra laikytini „augalai, natūralios, gamtinės ir sintetinės medžiagos, įrašytos į Sveikatos apsaugos ministerijos kontroliuojamų narkotinių medžiagų sąrašus, taip pat vaistiniai preparatai, kurių sudėtyje yra narkotinių medžiagų, sukeltantys specifinį – stimuliuojamąjį, haliucinacinį, slopinamąjį, audrinamąjį – poveikį centrinei nervų sistemai ir galintys sukelti fizinę ir psichinę priklausomybę nuo jų – narkomaniją.“ (Baranskaitė, 2010, p. 293) Tuo tarpu psichotropinėmis medžiagomis yra laikytinos „bet kurios natūralios, gamtinės ar sintetinės medžiagos, įrašytos į Sveikatos apsaugos ministerijos kontroliuojamų psichotropinių medžiagų sąrašus, taip pat vaistiniai preparatai, kurių sudėtyje yra psichotropinių medžiagų, sukeltantys specifinį – stimuliuojamąjį, haliucinacinį, slopinamąjį, audrinamąjį – poveikį centrinei nervų sistemai ir galintys sukelti fizinę ir psichinę priklausomybę nuo jų – narkomaniją.“ (Baranskaitė, 2010, p. 293)

Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžties analizė leidžia daryti išvadą, kad narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis yra laikytinos medžiagos, atitinkančios keturis kriterijus: juridinį – medžiagos turi būti įrašytos į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus, kilmės – gamtinės ar sintetinės medžiagos, medicininį – sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai bei valios kriterijų, kuris atsiskleidžia per asmens piktnaudžiavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Visgi narkotinių ir psichotropinių medžiagų vertinimas atsižvelgiant į valios kriterijų kelia abejonių dėl subjektyvumo, kadangi asmens veiksmai, pasireiškiantys jų piktnaudžiavimu, negali nulemti medžiagos priskyrimo narkotinėms ar psichotropinėms.

Teisės doktrinoje yra nurodoma, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo prasme narkotinės ir psichotropinės medžiagos turi atitikti du kriterijus: medicininį – „narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagos pripažįstamos tik tokios medžiagos, kurios gali veikti centrinę nervų sistemą ir kurios sukelia apsvaigimą bei priklausomybę nuo jų“ ir juridinį – „šių medžiagų sąrašas turi būti nustatytas specialiu teisės aktu“ (Baranskaitė, 2010, p. 293). Nepaisant to, kad mokslinėje literatūroje yra sakoma, jog tik abu šiuos kriterijus atitinkančios medžiagos pripažįstamos BK 259 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų dalyku, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau tekste – LAT) laikosi pozicijos, kad į narkotinių ar

psichotropinių medžiagų sąrašus įtrauktos medžiagos laikomos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis dalyku, nepriklausomai nuo jų poveikio jas vartojančiam asmeniui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-201/2013). Iš esmės LAT pozicija paneigia doktrinoje vyraujančius išaiškinimus ir suponuoja išvadą, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų sampratos turinį tiksliausiai apibrėžia teisinis kriterijus. Tokios išvados priėjo ir A. Gutauskas nurodydamas, kad „sprendžiant, ar medžiaga laikytina narkotine ar psichotropine, taikomas teisinis, o ne medicininis kriterijus“ (Gutauskas, 2018, p. 195). Visgi atkreiptinas dėmesys, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrolės poreikis yra numatytas būtent dėl šių medžiagų daromos žalos asmens sveikatai, todėl jų vertinimas tik per teisinį kriterijų yra abejotinas.

Aktualu, kad Lietuvoje, priešingai nei, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, baudžiamosios atsakomybės taikymui įtrauktų į kontroliuojamų medžiagų sąrašus narkotinių ar psichotropinių medžiagų pavojingumas asmens sveikatai, t. y. konkreti medžiagų rūšis, įtakos neturi. Jungtinėje Karalystėje šias medžiagas priimtina skirstyti į A, B, C klases. Medžiagos priskyrimas atitinkamai klasei sąlygoja taikytinų sankcijų griežtumą. Tuo tarpu Lietuvoje baudžiamosios atsakomybės taikymui esminę reikšmę turi narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis. Pažymėtina, kad doktrinoje galima rasti nuomonių, jog kai kurios asmens būseną veikiančios medžiagos (pvz., kanapės) ekspertų yra vertinamos kaip mažiau pavojingos net už legalioje apyvartoje esantį alkoholį (Varkalys, 2019, p. 89), todėl kritiškai yra žvelgiama į tai, kad „BK visos narkotinės ar psichotropinės medžiagos pagal pavojingumą žmogaus sveikatai yra vertinamos vienodai“ (Vosiūlytė *et al.*, 2022, p. 270).

Šiuo aspektu buvo pasisakyta ir kasacinio teismo praktikoje. LAT, analizuodamas BK XXXVII skyriaus nusikalstamų veikų dalyką, pabrėžė, kad, sprendžiant atsakomybės atribojimo klausimą, atsižvelgtina į „padarytos veikos pavojingumą apibūdinančių požymių visumą – narkotinės ar psichotropinės medžiagos kiekį, rūšį (jos žalingą poveikį žmogaus organizmui), kaltininko veiksmų ypatybes, jų atlikimo vietą ir kitas aplinkybes“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012). Narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšies skirtingas pavojingumas asmens sveikatai buvo akcentuotas ir žemesnės instancijos teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2018 m. spalio 5 d. nuosprendyje nurodė, kad „nusikalstamomis veikomis, susijusiomis su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis, visada keliamas pavojus visuomenės sveikatai, tačiau narkotinės medžiagos pagal savo poveikį, sukeliamus padarinius,

pavojingumą žmonių gyvybei ir sveikatai nėra vienodos – vienos yra pavojingesnės, kitos kelia mažesnę pavojų. Kanapės, kuriomis neteisėtai disponavo nuteistasis V. P., yra augalinės kilmės medžiagos, jos priskiriamos prie narkotinių medžiagų, kurios kelia mažesnę pavojų žmonių gyvybei ir sveikatai, lyginat jas su tokiomis narkotinėmis medžiagomis, kaip heroinas, kokainas ir pan. Narkotinės medžiagos – kanapių, kuriomis neteisėtai disponavo V. P., kiekis nėra išskirtinai didelis, priešingai – kanapių kiekis, kuriuo neteisėtai disponavo nuteistasis žymiai neviršija minimalios labai didelio kiekio ribos. Išdėstytos aplinkybės rodo mažesnę V. P. padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, palyginus su rūšiniu šios nusikalstamos veikos pavojingumu.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-330-202/2018) Visgi kasacinės instancijos teismas, nesutikdamas su Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžiu, pripažino, kad „tokios teismo išvados prieštarauja tiek Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos politikai, išdėstyta Valstybinėje narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-1765, tiek ir Lietuvoje taikomam visiškoms netolerancijos disponavimui bet kokios rūšies narkotinėmis medžiagomis principui, todėl narkotinių medžiagų rūšis nėra pagrindas veikai, dėl kurios nuteistas V. P., vertinti kaip mažesnio pavojingumo.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98-1073/2019) Šiuo atveju galima pritarti Lietuvos apeliacinio teismo pozicijai, nes įstatymo draudžiamos medžiagos kelia ne vienodą grėsmę asmens sveikatai, todėl manytina, kad mažesnis narkotinių ar psichotropinių medžiagų pavojingumas asmens sveikatai galėtų būti vertinamas individualizuojant bausmę.

Visgi, kalbant apie atitinkamų medžiagų pavojingumo vertinimą, šiuo metu esantis teisinis reguliavimas nesudaro galimybės teismams spręsti dėl konkrečių medžiagų pavojingumo asmens sveikatai, todėl manytina, kad yra būtinas narkotinių ir psichotropinių medžiagų suskirstymas į atitinkamas grupes: 1) stiprias ir keliančias pavojų asmens gyvybei; 2) pavojingas asmens gyvybei ar sveikatai; 3) darančias žalą asmens sveikatai. Toks medžiagų sugrupavimas leistų teismams teisingiau įvertinti padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir tinkamai individualizuoti baudžiamąją atsakomybę už ją.

Kalbant apie medžiagų priskyrimą narkotinėms ir psichotropinėms, pažymėtina, kad BK 269 straipsnio 1 dalies nuostata leidžia daryti išvadą, kad baudžiamoji atsakomybė pagal BK 259 straipsnį gali kilti tik tuo atveju, kai neteisėtai disponuojama medžiagomis, jau įtrauktomis į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus

kontroliuojamų medžiagų sąrašus. Kai atitinkamos medžiagos yra įtraukiamos į kontroliuojamų medžiagų sąrašus po to, kai asmuo baigė disponuoti jomis ar toks disponavimas nutrūko (pvz., laikomas medžiagas konfiskavo, ar kitokiu būdu paėmė atitinkamos valstybės institucijos), asmens veika negali būti kvalifikuojama pagal atitinkamą BK 259 straipsnį ir jo dalį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. teismų praktikos...). Galima pritarti LAT pozicijai, kad „priešingu atveju būtų pažeistas iš BK 2 straipsnio 1 dalies kylantis reikalavimas, kad asmuo atsako pagal BK tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu, taip pat būtų nepaisoma BK 3 straipsnyje įtvirtintų baudžiamojo įstatymo galiojimo laike taisyklių, pagal kurias baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, neturi (išskyrus tam tikras išimtis) grįžtamosios galios.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-201/2013)

Šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ yra poįstatyminis aktas, kuriame nurodytos tik pagrindinės narkotinės ir psichotropinės medžiagos. Struktūrinių atmainų atsiradimo dažnumas ir gausa lėmė įstatymo leidėjo sprendimą Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 9 dalyje įtvirtinti šių medžiagų darinių apibrėžtį, pagal kurią narkotinės ar psichotropinės medžiagos darinys – „junginys, kurio cheminė struktūra skiriasi nuo narkotinės ar psichotropinės medžiagos, įrašytos į kontroliuojamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus, struktūros funkcinėmis grupėmis ir (ar) radikalais“ (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių..., 1998). Tad faktiškai, ekspertizės metu medžiagoje nustatant narkotinių ar psichotropinių medžiagų darinio buvimą, tokia medžiaga iš karto tampa draudžiama, nors tiesiogiai į kontroliuojamų medžiagų sąrašus medžiaga gali būti neįtraukta.

Atsižvelgiant į įtvirtintą teisinį reguliavimą ir pateikiamus narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžimus, galima teigti, kad nacionaliniuose teisės aktuose yra pateikti gana abstraktūs narkotinių ir psichotropinių medžiagų paaiškinimai. Viena vertus, tai, kad teisės aktuose nerasime bendro ir konkretaus narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžimo, galima sieti su tuo, jog narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai dažnai kinta, todėl kiekvienu konkrečiu atveju teismas, vertindamas, ar medžiaga gali būti atitinkamos nusikalstamos veikos dalyku, turi tikrinti, ar konkreti medžiaga yra įtraukta į minėtus sąrašus. Kita vertus, atsižvelgiant į esamą teisinį reguliavimą, galima kelti klausimą, ar narkotinėmis ir

psichotropinėmis medžiagomis disponuojantis asmuo gali suvokti darantis nusikalstamą veiką, kai narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašas nuolat keičiasi, o išsamaus apibrėžimo jų nėra. Visgi, kaip pažymi S. Bikelis, „nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas yra labai svarbi asmens baudžiamosios atsakomybės prielaida. Baudžiamoji atsakomybė pagrindžiama ne tik kaltininkui suvokiant, bet ir nesuvokiant daromos nusikalstamos veikos pavojingumą (neteisėtumą), jei jis galėjo tai suvokti.“ (Bikelis, 2006, p. 61) Todėl remiantis LAT pateikiamais išaiškinimais 2015 m. balandžio 19 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290-489/2015, 2021 m. kovo 9 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-976/2021 ir 2022 m. spalio 18 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-387/2022, galima sakyti, kad tokios kategorijos baudžiamosiose bylose, kvalifikuojant veiką pagal BK 259 straipsnį, pakanka nustatyti, kad asmuo bent bendrais bruožais suvokė, jog medžiagos, su kuriomis susiję jo veiksmai, yra narkotinės ar psichotropinės. Šiuo atveju būtina pažymėti, kad, siekiant išvengti nepagrįsto baudžiamosios atsakomybės taikymo, teismai, kvalifikuodami asmens veiksmus kaip atitinkančius BK 259 straipsnyje nurodytas nusikalstamas veikas, turi visapusiškai įvertinti kitus byloje surinktus įrodymus, (ne)patvirtinančius asmens suvokimą apie disponavimą būtent narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Asmens suvokimą apie disponavimą uždraustomis medžiagomis gali patvirtinti duomenys apie tai, kad asmuo žinojo kokiomis narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponuoja, medžiagų įgijimo, laikymo ir suradimo aplinkybės, asmens žinojimas apie medžiagų poveikį, kainą ar panašiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. teismų praktikos...).

Apibendrinant galima sakyti, kad baudžiamosios atsakomybės taikymui pagal BK 259 yra aktualus juridinis narkotinių ir psichotropinių medžiagų vertinimas, kuriuo remiantis jomis yra laikytinos nusikalstamos veikos padarymo metu į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos ar jų dariniai, kurie dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai.

Toliau šiame darbe narkotikais įvardinamos narkotinės ir psichotropinės medžiagos, įrašytos į kontroliuojamų medžiagų sąrašus, patvirtintus Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“.

1.2 Tarptautiniai reikalavimai narkotikų kontrolės srityje

Žalingas narkotikų poveikis žmogaus sveikatai ir keliamas pavojus visuomenės saugumui sąlygoja teisinių valstybių pareigą užtikrinti veiksmingą narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolę. Valstybių teisinių sistemų gausumas ir reguliavimo tradicijų įvairovė, baudimo kultūros skirtingumas ir kiti saviti nacionaliniai veiksniai lemia nevienodą valstybių požiūrį į narkotikų politikos formavimą bei kontrolės instrumentų naudojimą. Kaip nurodo M. Lankauskas, „konkrečios politikos palaikymas ir diegimas priklauso ir nuo to, kokie narkotikų kontrolės tikslai laikomi prioritetiniais: žalos mažinimas, visuomenės sveikatos apsauga, laisvo pasirinkimo galimybė, nubaudimas, pasiūlos mažinimas ir pan.“ (Lankauskas, 2013, p. 82). Pažymėtina, kad teisinės valstybės, formuodamos nacionalinę narkotikų politiką, nėra besąlygiškai savarankiškos. Susirūpinimas žmonių sveikata, gerove ir socialine aplinka bei siekis užkirsti kelią piktnaudžiavimui narkotikais sąlygojo valstybių tarptautinį bendradarbiavimą ir bendrus įsipareigojimus kovojant prieš narkotikus. Kalbant apie Lietuvos narkotikų politikos koncepciją, pirmiausia būtina aptarti tarptautinius reikalavimus, kurie plačiau ar siauriau nustato teisinius rėmus formuojamai nacionalinei narkotikų politikai ir kontrolės mechanizmui.

Nuo ankstyvųjų Lietuvos nepriklausomybės metų nacionalinė narkotikų politika buvo formuojama atsižvelgiant į reikalavimus, kylančius tarptautinių sutarčių pagrindu. Lietuva yra ratifikavusi tris pagrindines Jungtinių Tautų konvencijas – 1961 metų Bendrąją narkotinių medžiagų konvenciją (toliau tekste – Bendroji konvencija), 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvenciją (toliau tekste – 1971 m. konvencija) ir 1988 metų Konvenciją dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (toliau tekste – 1988 m. konvencija).

Pagrindinis Bendrosios konvencijos tikslas – kiek įmanoma labiau apriboti narkotinių medžiagų apyvartą, išskyrus atvejus, kai tai yra neišvengiamai būtina mokslo ir medicinos tikslais. Šios konvencijos nuostatos dėl bausmių aiškiausiai atskleidžia tarptautinį požiūrį į politikos kryptingumą narkotikų kontrolės srityje. Bendrosios konvencijos 36 straipsnio 1 dalies a punktu valstybės, prisijungusios prie šios konvencijos, yra įpareigojamos, laikantis savo konstitucinių apribojimų, imtis „priemonių, kurios užtikrintų, kad narkotinių medžiagų kultivavimas ir gamyba, apdirbimas, išgavimas, paruošimas, laikymas, pasiūla, pateikimas komerciniais tikslais, skirstymas, pirkimas, pardavimas, pristatymas bet kokiomis sąlygomis, tarpininkavimas, išsiuntimas, persiuntimas tranzitu, vežimas, išvežimas, įvežimas, pažeidžiant

šios Konvencijos nuostatas, ir bet kokie kiti veiksmai, kuriais, Šalių nuomone, nusižengiama šios Konvencijos nuostatoms, būtų pripažinti baudžiamaisiais teisės pažeidimais tais atvejais, kai jie padaryti tyčia, taip pat kad už rimtus teisės pažeidimus būtų taikomos atitinkamos bausmės, pavyzdžiui, įkalinimas arba kitoks laisvės atėmimas.“ (1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, 1961) Minėta nuostata leidžia daryti išvadą, kad kovodamos su narkotikais valstybės yra įpareigojamos kriminalizuoti tyčinius veiksmus, susijusius su narkotinių medžiagų apyvarta, už „rimtus teisės pažeidimus“ numatant įkalinimo ar kitokias su laisvės atėmimu susijusias bausmes. Tačiau pažymėtina, kad valstybės, formuodamos nacionalinę narkotikų kontrolės politiką, turi tam tikrą diskrecijos teisę – vykdydamos tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš aptariamų konvencijos, valstybės atsižvelgia į nacionalinius „konstitucinius apribojimus“. Bendrosios konvencijos komentare pabrėžiama, kad „konstituciniai apribojimai“ negali iškreipti pagrindinių konvencijos tikslų – narkotinių medžiagų apyvartos kriminalizavimo ir pateisinti su tuo susijusių konvencijos nuostatų nevykdymo (Jungtinės Tautos, 1973, p. 426, 429). Reikia pastebėti, kad nepaisant to, jog Bendrosios konvencijos 36 straipsnio 1 dalies a punktas suponuoja išvadą, jog narkotinių medžiagų laikymas turėtų būti pripažįstamas baudžiamuoju teisės pažeidimu, tarptautinės sutarties komentare pabrėžiama, kad laikymas šios nuostatos kontekste neapima narkotinių medžiagų laikymo savo reikmėms, tad konvencijos šalys tokio pažeidimo neturėtų laikyti „rimtu teisės pažeidimu“ ir bausti įkalinimo ar panašiomis laisvės atėmimo bausmėmis (Jungtinės Tautos, 1973, p. 428). Be kita ko, Bendrosios konvencijos 36 straipsnio 1 dalies b punkte nurodoma, kad „nepaisant šio straipsnio ankstesnio punkto nuostatų, tais atvejais, kai tokius teisės pažeidimus padaro piktnaudžiaujantys narkotinėmis medžiagomis asmenys, Šalys gali numatyti vietoj nuteisimo ar bausmės, ar papildomai su bausme, kad tokiems asmenims, remiantis 38 straipsnio 1 dalimi, būtų taikomos priemonės, kuriomis siekiama juos gydyti, auklėti, stebėti baigus gydymą, atkurti jų darbingumą ir grąžinti juos į visuomenę.“ (1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, 1961) Aptariamų konvencijos 38 straipsnio 1 dalis numato valstybių pareigą skirti „ypatingą dėmesį ir imtis visų įmanomų priemonių, skirtų užkirsti kelią piktnaudžiavimui narkotinėmis medžiagomis ir anksti išaiškinti, gydyti, auklėti piktnaudžiaujančius narkotikais asmenis, atkurti jų darbingumą, grąžinti į visuomenę ir stebėti juos baigus gydymą, ir koordinuoti savo pastangas siekdamos šių tikslų.“ (1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, 1961) Tarptautinės sutarties nuostatos leidžia daryti išvadą, kad Bendroji konvencija nenumato įpareigojimo kriminalizuoti ir taikyti griežtas bausmes (tarp kurių įkalinimas ir kitos su laisvės ribojimu susijusios bausmės) už narkotinių medžiagų

laikymą asmeninėms reikmėms. Visgi už veikas, susijusias su narkotikų platinimu, valstybės yra įpareigojamos taikyti griežtas sankcijas.

1971 m. konvencija atspindi tarptautinį pasiryžimą užkirsti kelią piktnaudžiavimui psichotropinėmis medžiagomis ir su tuo susijusiai neteisėtai apyvartai. Konvencijos 22 straipsnio 1 dalies a punktu valstybės yra įpareigojamos laikantis savo konstitucinių apribojimų „bet kokią veiką, kuri prieštarauja kuriam nors įstatymui ar kitam teisės aktui, priimtam jos įsipareigojimams vykdyti pagal šią Konvenciją, vertinti kaip baudžiamąjį teisės pažeidimą tais atvejais, kai ji yra tyčinė, ir užtikrinti, kad už sunkius teisės pažeidimus būtų atitinkamai baudžiama, pavyzdžiui, įkalinimu ar kitokiu laisvės atėmimu.“ (1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija, 1971) Pažymėtina, kad priešingai nei ankstesnėje konvencijoje, 1971 m. konvencijos nuostatos nedetalizuoja veiksmų, kuriuos valstybė turi kriminalizuoti.

Tarptautiniu lygiu pripažįstant būtinumą sustiprinti ir papildyti priemones, numatytas Bendrojoje ir 1971 m. konvencijose, ir siekiant sumažinti neteisėtą apyvartą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis bei jų keliamas rimtas pasekmes, 1988 m. konvencijos 3 straipsnio 1 dalies punktu valstybės įpareigojamos imtis būtinų priemonių, kad nacionalinėje teisėje baudžiamaisiais nusikaltimais būtų pripažįstami tokie veiksmai: „a) i) bet kurios narkotinės priemonės arba bet kurios psichotropinės medžiagos gamyba, gaminimas, ekstrahavimas, paruošimas, pasiūlymas, pasiūlymas turint tikslą parduoti, platinimas, pardavimas, tiekimas bet kuriomis sąlygomis, tarpininkavimas, pervežimas, tranzitinis pervežimas, transportavimas, importas arba eksportas, pažeidžiant 1961 metų konvencijos, šios Konvencijos su pataisymais arba 1971 metų konvencijos nuostatas.“ (1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija..., 1988) 1988 m. konvencijos 3 straipsnio 1 dalies a punkto iii papunktyje numatomas įpareigojimas valstybėms baudžiamuoju nusikaltimu laikyti „bet kurios narkotinės priemonės ir psichotropinės medžiagos laikymą arba pirkimą turint tikslą užsiimti bet kurios rūšies veikla, išvardyta i papunktyje“ (1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija..., 1988). Taigi, minėtos konvencijos nuostatos numato įpareigojimus, sietinus su kova prieš neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą. Svarbi yra 1988 m. konvencijos 3 straipsnio 2 dalis, kuri numato, kad šalys turi imtis „reikalingų priemonių, kad nacionaliniuose įstatymuose tyčinis bet kurios narkotinės priemonės arba psichotropinės medžiagos saugojimas, įsigijimas arba kultivavimas savo poreikiams, pažeidžiant 1961 metų konvencijos, 1961 metų konvencijos su pataisymais arba 1971 metų konvencijos nuostatas, būtų pripažintas nusikaltimu.“ (1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija..., 1988) Minėta nuostata suponuoja išvadą, kad valstybės yra

įpareigojamos kriminalizuoti ne tik veikas, susijusias su narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu, bet ir jų laikymu savo reikmėms. Pažymėtina, kad pati konvencijos nuostata numato išlygą – valstybė, pasirinkdama atitinkamas priemones, atsižvelgia į Konstitucijos nuostatas ir pagrindinius savo teisinės sistemos principus, o veikos, priskirtinos nusikalstamoms veikoms, turi pažeisti Bendrąją arba 1971 m. konvencijas. Atkreiptinas dėmesys, kad ankstesnėse konvencijose kriminalizuoti disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis savo reikmėms nėra siūloma. Be kita ko, 1988 m. konvencijos komentare yra nurodoma, kad tokių veikų atžvilgiu valstybės turi didesnę diskrecijos teisę ir kaip alternatyva baudžiamosioms sankcijoms gali būti taikomos kitos priemonės, pavyzdžiui, gydymas, švietimas, rehabilitacija, socialinė reintegracija (Jungtinės Tautos, 1998, p. 82-83).

Apibendrinant galima sakyti, kad aptartos konvencijos numato gana griežtus valstybių įsipareigojimus dėl veikų, susijusių su narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu. Lankstesnių ir švelnesnių kontrolės priemonių naudojimo galimybė yra siejama su minėtų medžiagų disponavimu asmeninėms reikmėms. Be to, net ir traktuojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimą savo reikmėms baudžiamuoju pažeidimu, valstybėms nenumatomas įpareigojimas už tokias veikas taikyti griežtas bausmes.

Didžioji dauguma teisinių pasaulio valstybių yra pripažinusios Jungtinių Tautų priimtas konvencijas narkotikų kontrolės srityje. Šias valstybes yra priimtina skirstyti į dvi grupes. Kaip nurodo D. Pranka, pirmąją grupę sudaro valstybės⁴, besilaikančios griežtos prohibicionistinės politikos. Ši grupė formaliai atitinka Jungtinių Tautų konvencijų reikalavimus narkotikų kontrolės srityje „nepaisant to, kokių socialinių problemų tai sukelia (pvz., didelis įkalintų asmenų už nusikaltimus, susijusius su narkotikais, skaičius ar neadekvačios laisvės atėmimo bausmės)“ (Pranka, 2019, p. 27). Antrajai grupei priskiriamos valstybės⁵, kurios atsižvelgia į tam tikrus Jungtinių Tautų konvencijose įtvirtintų reikalavimų taikymo „lankstumo“ galimybes ir vykdo liberalesnę narkotikų kontrolės politiką (Pranka, 2019, p. 28). Teisės doktrinoje pažymima, kad „pastaruoju metu galima pastebėti tarptautinio narkotikų kontrolės klimato „atšilimą“, kurį lėmė objektyvios aplinkybės (nepavyko įgyvendinti anksčiau išsikeltų tikslų) ir įvairių veiksnių sąlygoti pokyčiai valstybių nacionalinėje politikoje“ (Lankauskas, 2017, p. 39). Narkotikų kontrolės pokyčiai iš esmės yra susiję su dviejų grupių valstybių priešingu požiūriu į narkotikų problemą ir šios problemos sprendimo būdus. Prohibicionistinio požiūrio besilaikančios valstybės teigia, kad baudimas

⁴ Pavyzdžiui, Kinija, JAV.

⁵ Pavyzdžiui, Olandija, Portugalija.

privers žmones susilaikyti nuo narkotikų vartojimo, o tuo atveju jeigu sankcijomis nėra pasiekiamas reikalingas efektas, jos turėtų būti griežtinamos. Priešingos pozicijos laikosi liberalesnį požiūrį turinčios valstybės, kurios neneigia narkotikų daromos žalos, tačiau išsako nuomonę, kad baudimu ir griežtomis sankcijos yra pasiekiamas atvirkštinis efektas – asmenys yra skatinami vartoti narkotikus. Visgi manytina, kad narkomaniją, kaip neigiamą įtaką visuomenės sveikatai turintį ir valstybės saugumui grėsmę keliantį reiškinį, būtina spręsti globaliai. Suprantama, nacionalinė narkotikų politika ir kontrolės mechanizmas neturėtų prieštarauti tarptautinei teisei, tačiau valstybės gali pasinaudoti diskrecijos teise ir padaryti leidžiamas išimtis kai kurioms tarptautinių dokumentų nuostatomis. Siekiant esminių pokyčių ilgiausiai trunkančiame kare – „kare prieš narkotikus“ – būtina tinkamai pritaikyti ir sujungti naudojamas kontrolės priemonės bei atsisakyti represinių ir neveiksmingų įrankių, kurie iš esmės lemia tik didesnę „aukų“ skaičių.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, nacionalinės narkotikų politikos juridinio karkaso formavimuisi įtakos turi ir Europos Sąjungos teisės aktai. Europos Sąjungoje yra akcentuojama neteisėtos prekybos narkotikais keliamą grėsmę asmens sveikatai, valstybių narių ekonomikai, stabilumui ir saugumui. Bendroje valstybių narių kovoje su neteisėta narkotikų prekyba yra numatomos minimalios priemonės, kurių valstybės narės turi imtis siekiant užtikrinti piliečių ir valstybės gerovę.

Lietuvai, kaip Europos Sąjungos narei, yra privalomas 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (toliau tekste – Pamatinis sprendimas). Pamatinio sprendimo 2 straipsnio 1 dalimi valstybės narės yra įpareigojamos „imtis reikalingų priemonių, kad užtikrintų baudžiamumą už šią tyčinę veiką, neturint į ją teisės: a) narkotikų gaminimą, gamybą, gavybą, ruošimą, pasiūlymą, pasiūlymą turint tikslą parduoti, platinimą, pardavimą, pristatymą bet kokiomis sąlygomis, pardavimą tarpininkaujant, siuntimą, siuntimą tranzitu, gabenimą, importavimą ar eksportavimą; b) aguonų, kokaino krūmų ar kanapių auginimą; c) narkotikų laikymą ar pirkimą, siekiant užsiimti viena iš a punkte nurodytų veiklų; d) prekursorių gamybą, gabenimą ar platinimą, žinant, kad jie bus panaudoti neteisėtam narkotikų gaminimui ar gamybai, arba tokiais tikslais.“ (2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR) Akcentuotina, kad Pamatinio sprendimo 2 straipsnio 2 dalis numato, kad aukščiau minėtos veikos nėra įtraukiamos į šio teisės akto taikymo sritį, tuo atveju, kai šios veikos kaltininkai jas darė išimtinai savo pačių asmeniniam vartojimui, kaip apibrėžiama nacionalinėje teisėje (2004 m.

spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR). Kaip nurodo E. Gruodytė, „šiuo teiginiu daromas akivaizdus skirtumas tarp neteisėtų veikų su narkotikais siekiant naudos, bei visų tų pačių veikų vykdymas asmeniniais tikslais – pastarosios prilyginamos prie asmeninio vartojimo veikų“ (Gruodytė, 2010, p. 11). Taigi, valstybės narės yra įpareigojamos kriminalizuoti veikas, susijusias su narkotikų platinimu. Tuo tarpu disponavimo narkotikais asmeninėms reikmėms baudžiamumo klausimas yra paliekamas valstybių narių diskrecijai.

Aptariant Europos Sąjungos keliamus reikalavimus narkotikų kontrolės srityje, svarbu paminėti ir politinio pobūdžio dokumentą – 2020 m. pabaigoje priimta Tarybos 2021 – 2025 m. Europos Sąjungos narkotikų strategiją (toliau tekste – Strategija). Strategijoje daugiausia dėmesio skiriama trimis prioritetinėms narkotikų kontrolės kryptims: 1) narkotikų pasiūlos mažinimui, 2) narkotikų paklausos mažinimui, 3) su narkotikais susijusios žalos klausimų sprendimui (ES Taryba, 2020). Reikia pastebėti, kad pirmas ir svarbiausias tikslas narkotikų kontrolėje yra minimas pasiūlos mažinimas, o konkrečiau – kova su organizuotomis grupėmis, veikiančiomis narkotikų rinkoje, kontrabandos kontrolės stiprinimas, galimybių užkirsti kelią prekybai skaitmeninėmis priemonėmis gerinimas ir kt. Tik kaip antras tikslas išskiriamas narkotikų paklausos mažinimas, su šiais svarbiausiais akcentais: prevencinių ir intervencijos priemonių taikymu, galimybės savanoriškai naudotis gydymo ir priežiūros paslaugomis užtikrinimu, stigmų mažinimu ir kt. (ES Taryba, 2020). Tiesa, Strategija numato bendras prioritetines veiklos kryptis ir papildo nacionalinę politiką, tad valstybėms narėms, kiek tai neprieštarauja Strategijos nuostatomis, yra paliekama teisė savarankiškai formuoti nacionalinę narkotikų politiką.

Apibendrinant darytina išvada, kad Lietuvoje vyraujantis teisinis reguliavimas narkotikų kontrolės srityje formaliai atitinka keliamus tarptautinius reikalavimus. Vertėtų pažymėti, kad BK 260 straipsnis numato gana griežtą, palyginti su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis (pvz., Austrija, Lenkija, Olandija) baudžiamumą už veikas, susijusias su narkotikų platinimu ir jų disponavimu dideliais kiekiais. Visgi, nagrinėjant tarptautinius reikalavimus, abejonių kelia griežtos baudžiamosios atsakomybės taikymas už veikas, susijusias su disponavimu nedideliu narkotikų kiekiu neturint tikslo jų platinti.

1.3 Lietuvos narkotikų politika ir baudžiamoji atsakomybė

Lietuvos narkotikų politikos, kaip ir bet kurios kitos srities politikos, formavimuisi įtakos turi daugelis veiksnių – tarptautiniai reikalavimai, nacionalinė teisinė sistema, moralinės ir

kultūrinės nuostatos, socialinė aplinka, viešoji nuomonė ir įvairios interesų grupės, tarp kurių yra politikos, teisėsaugos, medicinos ir kitų grupių atstovų, turinčių skirtingą požiūrį į narkotikų problemą. Esant skirtingam problemos suvokimui, skiriasi ir požiūris į priemonių pastarosios sprendimui panaudojimo būtinumas ir tikslingumas. Kaip teigia M. Lankauskas, būtent todėl „teisės aktuose įtvirtintos normos nebūtinai atspindi „objektyvią“ realybę bei efektyviausią, įrodymais pagrįstą narkotikų kontrolės politiką“ (Lankauskas, 2017, p. 50). Kalbėdama apie narkotikų politikai ir kontrolės sistemai įtaką darančius veiksnius, A. Nowak yra pažymėjusi, kad nepaisant to, kokius interesus, kaip prioritetinius, deklaruoja medikai, socialiniai darbuotojai ir kitų interesų grupių atstovai bei kokių tikslų jais yra siekiama, didžioji dauguma valstybių yra linkusios formaliai bausti, nei ieškoti racionalinių ir veiksmingų sprendimo būdų, kurie esmingai paveiktų narkotikų problemą (Nowak, 2021, p. 52).

Ne vieną dešimtmetį sprendimus priimantys asmenys tikėjo, o kai kurie vis dar tiki, kad vienintelis būdas kovoti su neteisėta narkotikų apyvarta yra įgyvendinti vadinamąją „karo prieš narkotikus“ politiką, paremtą represiniu ir į baudžiamųjų priemonių panaudojimą orientuotu požiūriu į narkotikų vartojimą (Kurcevič *et al.*, 2022, p. 24). Pastaruosius metus, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu vis dažniau kalbama apie tai, kad toks požiūris iš esmės nepasiteisino. Priešingai, jis sąlygojo kitų – socialinių, ekonominių – problemų atsiradimą⁶. Kaip nurodo M. Lankauskas „narkotikų politikos poveikis yra ribotas, tačiau nepaisant to, tam tikrose srityse jis gali būti ir itin reikšmingas. Pavyzdžiui, griežtos sankcijos yra labai veiksmingas būdas papildant įkalinimo įstaigas naujais „klientais“, kurių galimybės sveikti nelaisvėje dėl įvairių priežasčių yra ribotos.“ (Lankauskas, 2017, p. 48) Pasaulinės narkotikų politikos komisijos teigimu, narkotikų vartojimas yra ir visada buvo kiekvienos visuomenės realybė. Per pastaruosius dešimtmečius paaiškėjo, kad ilgai vykstanti kova, paremta klaidingu požiūriu į narkotikus vartojančius asmenis ir neproporcingos baudžiamosios sankcijos yra visiškai netinkamos ir nereikalingos priemonės reaguojant į narkotikų problemą (Pasaulinė narkotikų politikos komisija, 2016, p. 7). Taip pat pažymima, kad narkotikų vartojimo ir disponavimo asmeniniam naudojimui kriminalizavimas pripažintinas kliūtimi sveikatos politikos veiksmingumui (Pasaulinė narkotikų politikos komisija, 2018, p. 5). Todėl vis dažniau yra akcentuojama būtinybė narkotikų kontrolėje užtikrinti tinkamą, vieną iš pagrindinių narkotikų kontrolės tikslų – žalos mažinimo – įgyvendinimą. Kurcevičius ir kiti autoriai atkreipia dėmesį, kad „žalos mažinimas reiškia politiką, programas ir praktiką, kuria

⁶ ŽIV plitimas, diskriminacija, įkalinimo įstaigų perpildymas, neefektyvus finansinių lėšų panaudojimas teisėsaugos institucijų veiklai ir kita.

siekiami sumažinti neigiamą poveikį sveikatai, socialinį ir teisinį poveikį, susijusį su narkotikų vartojimu, narkotikų politika ir narkotikų įstatymais. Žalos mažinimas grindžiamas teisingumu ir žmogaus teisėmis. Jame pagrindinis dėmesys skiriamas teigiamiems pokyčiams ir darbui su žmonėmis jų neteisiant, be prievartos, diskriminacijos ar nereikalaujant, kad jie nustotų vartoti narkotikus tam, kad galėtų gauti pagalbą.” (Tarptautinė žalos mažinimo organizacija, 2022 cituota Kurcevič *et al.*, 2022, p. 28) Taigi, žalos mažinimas – idėjų ir intervencijų rinkinys, kuriuo siekiama sumažinti pasekmes, susijusias tiek su narkotikų vartojimu, tiek su neveiksminga kovos su jais politika.

Teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad „prevencija, gydymas ar teisėsaugos veikla neparodė gebėjimo iš esmės paveikti narkotikų vartojimo bei priklausomybės masto, todėl geriausia, ką gali padaryti valstybė savo įsikišimu – sumažinti narkotikų vartojimo bei narkotikų kontrolės sukeltą žalingą pasekmę.“ (Reuter, 2011, p. 255, cituota Lankauskas, 2017, p. 41) Politika, paremta griežtais draudimais ir kriminalizavimu, yra orientuota į žmonių baudimą, tai sukelia daug neigiamų padarinių ne tik asmenims, vartojantiems narkotikus, bet ir visuomenei. Kaip pažymi Kurcevičius ir kiti autoriai, „vienas žalingiausių tokių narkotikų įstatymų padarinių yra tas, kad užuot sutelkus dėmesį į mokesčių mokėtojų pinigų investavimą į žmonių sveikatos ir gerbūvio gerinimą, šie pinigai išleidžiami teisėsaugos institucijoms, perpildytai kalėjimų sistemai ir narkotikus vartojančių žmonių stigmatizacijai.“ (Kurcevič *et al.*, 2022, p. 25) Todėl narkotikų kontrolėje yra būtinas naujas, žmogaus teisėmis ir įrodymais pagrįstas, požiūris į narkotikų problemą ir jos sprendimo būdus.

Sprendžiant iš politinio pobūdžio dokumentų narkotikų kontrolės srityje (Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija, 2003; Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija, 2009) ir vyraujančio teisinio reguliavimo, Lietuvos narkotikų politika yra orientuota į griežtą kontrolės priemonių naudojimą. Pažymėtina, kad nacionalinės narkotikų politikos įgyvendinimo tikslais buvo sukurta ne viena strateginė programa, atskleidžianti narkotikų kontrolės prioritetus ir pagrindines kryptis (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 970, 1999; Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-2110, 2004; Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-1078, 2010; Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XIII-1795, 2018). Strateginės programos buvo nukreiptos į narkotikų pasiūlos ir paklausos mažinimą, tuo tarpu žalos mažinimas, kaip vienas iš visuotinai pripažįstamų narkotikų kontrolės tikslų, nebuvo net minimas. Priešingai, paskutinėje įgyvendintoje 2010–2016 metų narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programoje buvo pabrėžiama, kad ji iš esmės pagrįsta „nuolatiniu

narkotikų kontrolės politikos stiprinimu <...> griežta atskaitomybe ir kontrole” (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-1078, 2010).

Narkotikų kontrolės stiprinimas faktiškai atsispindėjo 2017 m. įvykusiųose teisinio reguliavimo pokyčiuose. Iki 2017 m. galiojęs teisinis reguliavimas už įvairias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis susijusias veikas numatė dvejopą – administracinę arba baudžiamąją – atsakomybę. Pažymėtina, kad narkotikų vartojimas nebuvo (ir nėra) kriminalizuotas. Pagal anksčiau galiojusį Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau tekste – ATPK) 44 straipsnį administracinė atsakomybė kildavo už nedidelio kiekio narkotinių medžiagų įgijimą ir laikymą be tikslo parduoti ar kitaip platinti ir / arba vartojimą be gydytojo paskyrimo. Už nedidelio kiekio narkotinių medžiagų įgijimą ar laikymą be tikslo platinti kildavo ir baudžiamoji atsakomybė pagal BK 259 straipsnio 2 dalį. D. Pranka, analizuodamas pagal anksčiau galiojusį teisinį reguliavimą susiformavusią teismų praktiką, yra pažymėjęs, kad „paprastai asmeniui įsigijus ar laikant nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturint tikslo jų platinti, buvo taikoma būtent baudžiamoji atsakomybė“ (Pranka, 2013, p. 1512). Buvęs teisinis reguliavimas iš esmės sąlygojo ATPK ir BK normų koliziją, nes atsakomybė (administracinė ir baudžiamoji) buvo numatyta už identiškas veikas (įgijimas ar laikymas nedidelio kiekio narkotikų be tikslo parduoti ar kitaip platinti). Tokia teisinė situacija kėlė daugybę klausimų⁷. Įsigaliojus naujajam Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksui (toliau tekste – ANK) ši normų kolizija teoriškai buvo išspręsta, ANK numatant administracinę atsakomybę už narkotikų vartojimą be gydytojo paskyrimo (ANK 71 straipsnis) ir už disponavimą (įgijimą ir laikymą) nedideliu kiekiu neturint tikslo platinti šią atsakomybės rūšį panaikinant bei už šios veikos padarymą paliekant tik baudžiamąją atsakomybę (BK 259 straipsnis 2 dalis). Visgi toks įstatymų leidėjo sprendimas taip pat kelia abejonių, nes už disponavimą nedideliu kiekiu savo reikmėms švelniau traktuoti buvo siūloma ne tik mokslinėje literatūroje (Reuter, Pollac, 2006; Pranka, 2013), bet ir Jungtinių Tautų konvencijų komentaruose (Jungtinės Tautos, 1973; Jungtinės Tautos, 1998). Be kita ko, abejonių kelia sprendimas į narkotikų vartojimą ir disponavimą jais žvelgti per visiškai skirtingus teisinius padarinius sukeliančias atsakomybės rūšis. Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas (kai narkotikų vartojimas nėra kriminalizuotas, o už

⁷ Pagal bendrą teisės principą taikytina švelnesnė (administracinė) atsakomybė, tačiau ATPK 9 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta, kad administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Faktiškai administracinės ar baudžiamosios atsakomybės taikymas priklausė nuo teismo diskrecijos, kadangi aiškių atsakomybių atribojimo kriterijų įstatymai nenumatė.

disponavimą nedideliu jų kiekiu be tikslo platinti yra numatyta baudžiamoji atsakomybė) savaime ragina asmenį suvartoti įgytą narkotiką vien tam, kad asmuo nebūtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Suprantama, kad teisinis režimas, prieštaraujantis narkotikų paklausos mažinimui, skatina ir jų pasiūlos plitimą.

Nepaisant to, kad nuo narkotikų politikos formavimo pradžios yra įgyvendintos jau kelios narkotikų kontrolės ir prevencijos programos⁸, kuriose deklaruojamas narkotikų politikos orientavimas į asmens sveikatos ir gerovės apsaugą, ryšys tarp valstybės taikomų prevencinių, baudžiamųjų, sveikatos priežiūros, socialinės rehabilitacijos ir kitų į asmens sveikatą orientuotų priemonių yra fragmentiškas. Pavyzdžiui, 2021 m. į asmens sveikatos priežiūros įstaigas dėl apsinuodijimų narkotikais kreipėsi 313 asmenų 377 kartus. Per 2021 m. 46 asmenims dėl apsinuodijimo narkotikais buvo suteiktos gydymo paslaugos du ir daugiau kartų. Dviem asmenims stacionarinis ir ambulatorinis gydymas buvo skirtas 5–6 kartus. Statistiniais duomenimis, iš visų 2021 m. registruotų 62 mirčių dėl narkotikų vartojimo 59 mirtys įvyko dėl apsinuodijimo medžiagomis (Narkotikų, tabako, alkoholio kontrolės departamentas, 2022, p. 70, 72). Pasikartojantys apsinuodijimo narkotikais atvejai tais pačiais metais iš esmės patvirtina, kad priklausomiems asmenims nėra suteikiama tinkama medicininė pagalba ir nėra užtikrinamas tinkamas priklausomo nuo narkotikų asmens gydymas priklausomybės ligų ar kitose rehabilitacijos centruose. Taigi, užuot taikyti efektyvias sveikatos priežiūros ir kitas žalos mažinimo priemones, valstybės požiūriu veiksmingiau yra „pagauti“ priklausomą asmenį, kuris įsigijo narkotikus, bei taikyti baudžiamąsias priemones. Be to, vertinant tai, kad ŽIV susirgimų, susijusių su narkotikų vartojimu, skaičius yra svarbus rodiklis sprendžiant apie valstybės narkotikų politikoje taikomų kontrolės priemonių veiksmingumą, pažymėtina, kad 2022 m. gruodžio 1 d. Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, per visą ŽIV infekcijos registravimo Lietuvoje laikotarpį (nuo 1988 m), kas antras asmuo ŽIV užsikrėtė vartodamas švirksčiamuosius narkotikus (55,1 proc.) (Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie..., 2022). Taigi, suprantama, kad netinkama kova su asmenimis vartojančiais narkotikus, sąlygoja ne tik asmeniui galimų neigiamų padarinių (liga ar net mirtis) atsiradimą, bet ir plačiai visuomenei grėsmę keliančią neteisėtus narkotikų apyvartos „populiarumą“. Kaip pažymi R. Stukas ir kiti autoriai, „narkotikų vartojimas – sudėtinga socialinė ir sveikatos problema, su kuria susiduria milijonai žmonių visame pasaulyje, o piktnaudžiavimas šiomis medžiagomis yra viena iš

⁸ Pažymėtina, kad narkotikų kontrolės ir prevencijos programų efektyvumas nebuvo išsamiai tirtas.

pagrindinių visuomenės sveikatos ir socialinių problemų.“ (Stukas *et al.*, 2021, p. 5) Šiuo atveju kyla klausimas, ar visais atvejais baudžiamųjų priemonių naudojimas narkotikų vartotojų atžvilgiu yra veiksminga ir tikslinga priemonė kovojant su globalia narkotikų problema.

Pažymėtina, kad vyraujančio teisinio reguliavimo ydingumas ir baudžiamosios politikos peržiūros poreikis buvo aptartas ir šiuo metu narkotikų kontrolės srityje įgyvendinamame strateginiame dokumente. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 m. programoje pažymima, kad „į sveikatą, o ne į baudimą sutelktos priemonės yra efektyvesnės ir ekonomiškai naudingesnės“ ir nurodoma, kad Lietuvoje teisinio reguliavimo dėl veikų, susijusių su narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimu savo reikmėms, griežtėjimas bei intensyvėjanti teisėsaugos institucijų veikla, vykdančios baudžiamąjį persekiojimą dėl jų, prieštarauja „Jungtinių Tautų ir ES formuojamai žmogaus teisių užtikrinimo prioritetams grindžiamai tarptautinei politikai, kai narkotikų vartojimas yra vertinamas kaip visuomenės sveikatos problema, kuri nėra sprendžiama baudžiamosios teisės priemonėmis“ (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XIII-1795, 2018). Taigi, nepaisant to, kad valstybė griežtai pasisako prieš politiką, skatinančią narkomaniją, ir siekia „sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti <...> narkotikų daromos žalos ar ją sumažinti“ bei sudaryti „galimybes rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove“ (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XIII-1795, 2018), vyraujantis teisinis reguliavimas narkotikų kontrolės srityje neatspindi ir neužtikrina narkotikų politikoje pripažįstamų orientyrų.

Nepaisant vykdomos griežtos narkotikų kontrolės, daugiau nei prieš 20 metų politiniuose dokumentuose (Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija, 2003; Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija, 2009) akcentuotas narkotikų vartojimo plitimo ir su tuo susijusių nusikalstamų veikų reiškinys ir šiandien nėra pakankamai neutralizuotas. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento užsakymu 2021 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centro atlikto psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo Lietuvos bendrojoje populiacijoje tyrimo duomenimis, narkotikų vartojimas per pastaruosius ketverius penkerius metus padidėjo pusantro karto⁹. Lyginant su 2016 m. tyrimo duomenimis, 2021 m. narkotikų vartojimas Lietuvoje bent kartą gyvenime padidėjo nuo

⁹ Pažymėtina, kad tyrimo duomenų tikslingumui galėjo turėti įtakos skirtingas respondentų skaičius. 2016 m. buvo apklausti 4794 respondentai, 2021 m. – 2501.

11,5 proc. iki 14,1 proc., per paskutinius metus nuo 3,1 proc. iki 4,5 proc. ir per paskutinį mėnesį nuo 1,3 proc. iki 1,6 proc. (Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras, 2021, p. 5). Be to, Lietuvoje užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotikais (BK 259 ir BK 260), skaičius, net ir po 2017 m. narkotikų kontrolėje įgyvendinto sustiprinimo, iš metų į metus išlaiko didėjimo tendencijas¹⁰. Statistiniai registruoto nusikalstamumo, susijusio su neteisėtu disponavimu narkotikais, duomenys iš esmės patvirtina, kad Lietuvoje vykdoma narkotikų politika, orientuota į vartotojų baudimą, yra neefektyvi kovojant su globalia narkotikų problema.

¹⁰ Užregistruotos nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu narkotikų disponavimu be tikslo platinti (BK 259 str.): 2008 m. – 1042 atvejai, 2009 m. – 1313, 2010 m. – 1318, 2011 m. – 1240, 2012 m. – 1260, 2013 m. – 1411, 2014 m. – 1543, 2015 m. – 1682; 2016 m. – 1592, 2017 m. – 1993, 2018 m. – 2320, 2019 m. – 2375, 2020 m. – 2206, 2021 m. – 2329, 2022 m. – 2431. Užregistruotos nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu narkotikų disponavimu turint tikslą platinti (BK 260 str.): 2008 m. – 811 atvejai, 2009 m. – 895, 2010 m. – 899, 2011 m. – 954, 2012 m. – 2486, 2013 m. – 884, 2014 m. – 999, 2015 m. – 771, 2016 m. – 685, 2017 m. – 587, 2018 m. – 831, 2019 m. – 689, 2020 m. – 763, 2021 m. – 910, 2022 m. – 602.

2. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ NETEISĖTĄ DISPONAVIMĄ NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO PLATINTI TEISINIO REGULIAVIMO TRŪKUMAI

2.1 Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą be tikslo platinti reglamentavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse

Europos Sąjungos valstybės yra įpareigosotos plačiau ar siauriau įgyvendinti tarptautiniuose teisės aktuose numatytus reikalavimus narkotikų kontrolės srityje. Visgi tiek, kiek tai neprieštarauja tarptautinėms nuostatomis, valstybės turi diskrecijos teisę spręsti dėl kontrolės kryptingumo. Nors yra suprantama ir visuotinai pripažįstama, kad didžiausią žalą visuomenei kelia asmenys, disponuojantys narkotikais turėdami tikslą juos platinti, o tarptautiniai įsipareigojimai numato lankstesnes ir švelnesnes kontrolės galimybes disponavimo narkotikais asmeninėms reikmėms atžvilgiu, Lietuvoje asmeniui, disponuojančiam narkotikais be tikslo platinti (nepriklausomai nuo medžiagos rūšies ir kiekio), yra numatyta tik griežčiausia atsakomybės rūšis – baudžiamoji atsakomybė. Kaip pažymi D. Pranka, Lietuva yra ne tik viena iš trijų Europos Sąjungos valstybių¹¹, numatančių griežčiausias laisvės atėmimo bausmių ribas už disponavimą narkotikais platinimo tikslais, bet ir disponavimo narkotikais be tikslo platinti atveju, bausmių griežtumu taip pat išsiskiria Lietuva (Pranka, 2019, p. 44). Aktualu yra paanalizuoti Europos Sąjungos valstybių teisinį požiūrį į šią veiką bei atskleisti esminius teisinio reguliavimo skirtumus.

BK 259 straipsnio 1 ir 2 dalyje reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą narkotikų gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą neturint tikslo jų platinti yra diferencijuojama pagal narkotikų kiekį. Pagal aptariamo straipsnio 1 dalį, asmuo, disponuojantis didesniu nei nedidelis narkotikų kiekiu, gali būti baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Aptariamo straipsnio 2 dalis numato, kad asmuo, disponuojantis nedideliu narkotikų kiekiu, gali būti baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauda, arba areštu. BK 259 straipsnio 3 dalyje yra numatyti atvejai, kai asmuo, disponuojantis narkotikais be tikslo platinti, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Nors BK 259 straipsnio 1 ir 2 dalis tarp alternatyvių disponavimo veikų išskiria perdirbimą, gabenimą ir siuntimą, asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti

¹¹ Bausmių griežtumu taip pat pasižymi Graikija ir Slovakija.

atleidžiamas, jei savo noru kreipėsi į atitinkamas institucijas, tik už vartotų ar atiduotų narkotikų gaminimą, įgijimą ir laikymą. Pažymėtina, kad baudžiamoji atsakomybė už disponavimą labai dideliu narkotikų kiekiu yra reglamentuojama kitame BK straipsnyje – 260 straipsnio 3 dalyje, kurio sankcija numato nuo dešimties iki penkiolikos metų laisvės atėmimo bausmę (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Čekijoje, priešingai nei Lietuvoje, vyrauja švelnesnis teisinis režimas. Už disponavimą narkotikais be tikslo platinti yra numatyta dvejopa – administracinė ir baudžiamoji – atsakomybė. Pagal Čekijos Respublikos baudžiamojo kodekso 187a straipsnio 1 dalį, asmuo, disponuojantis didesniu negu nedidelis narkotikų kiekiu, gali būti baudžiamas pinigine bauda arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Tuo atveju, kai ši veika padaroma dideliu mastu asmuo gali būti baudžiamas nuo vienerių iki penkerių metų laisvės atėmimo bausme (Čekijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2009). Tačiau Čekijoje, priešingai nei Lietuvoje, disponavimas mažu narkotikų kiekiu priskiriamas prie administracinio nusižengimo veikų. Pagal Įstatymo dėl sveikatos apsaugos nuo priklausomybę sukeliančių medžiagų žalingo poveikio 46 straipsnį, asmeniui, disponuojančiam mažu narkotikų kiekiu, skiriama 15 000 kronų¹² bauda (Įstatymas dėl sveikatos apsaugos nuo..., 2017).

Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 253 straipsnis numato atsakomybę už neteisėtą narkotikų gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą neturint tikslo jų parduoti. Asmuo, padaręs šią veiką, gali būti baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų arba laisvės apribojimu, arba probacijos priežiūra, arba viešaisiais darbais, arba bauda. Aptariamo straipsnio 2 dalis numato, kad už tuos pačius veiksmus, jeigu jie padaryti disponuojant dideliu narkotikų kiekiu, asmuo gali būti baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų su turto konfiskavimu arba be konfiskavimo ir probacijos priežiūra iki trejų metų (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1998). Latvijos įstatymo leidėjas už nedidelio narkotikų kiekio laikymą ar vartojimą, priklausomai nuo veikos pasikartojimo, numato administracinę arba baudžiamąją atsakomybę. Pagal Narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei vaistinių preparatų ir prekursorių teisėtos apyvartos įstatymo 48 straipsnio 1 dalį, neteisėtas narkotikų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba neteisėtas jų vartojimas užtraukia įspėjimą arba baudą nuo 10 iki 56 piniginių vienetų¹³. Aptariamo straipsnio 3 dalis numato, kad skiriant administracinę nuobaudą už šio straipsnio 1 dalyje numatytą pažeidimą, asmuo raštu įspėjamas dėl baudžiamosios atsakomybės, kuri bus taikoma, jeigu jis per vienerius metus nuo

¹² 635,40 Eur.

¹³ Baudos vienetas – 5 Eur.

administracinės nuobaudos paskyrimo neteisėtai įgis ar laikys nedidelį narkotikų kiekį arba neteisėtai juos vartos (Narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei..., 1996). Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 253² straipsnio 1 dalis numato, kad už neteisėtą narkotikų įgijimą ar laikymą nedideliais kiekiais be tikslo juos parduoti arba už neteisėtą vartojimą, jeigu tai padarė asmuo, kuris buvo įspėtas dėl baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą narkotikų įgijimą, laikymą ir vartojimą, yra baudžiamas laikinu laisvės atėmimu arba probacijos priežiūra, arba viešaisiais darbais, arba bauda (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1998). Taigi įstatymiškai už neteisėtą disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu prioritetas yra teikiamas būtent administracinės atsakomybės taikymui. Pažymėtina, kad Latvijoje, priešingai nei Lietuvoje, įstatymų leidėjas nenumato skirtingo baudžiamumo už narkotikų vartojimą ir disponavimą nedideliu jų kiekiu. Suprantama, kad narkotikų vartojimas net teoriškai sunkiai įsivaizduojamas neturint bent minimalaus jų kiekio.

Lenkijoje, kaip ir Lietuvoje, disponavimas bet koku narkotikų kiekiu yra baudžiamosios teisės reguliavimo objektas. Kovos su narkomanija įstatymo 62 straipsnyje įtvirtinta, kad neteisėtas disponavimas narkotikais yra baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų (1 dalis), už disponavimą dideliu jų kiekiu yra numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo vienerių iki dešimties metų (2 dalis), mažiau sunkiais atvejais – bauda, laisvės apribojimas ar laisvės atėmimas iki vienerių metų (3 dalis) (Kovos su narkomanija įstatymas, 2005). Pastebėtina, kad Lenkijoje, priešingai nei Lietuvoje, bausmės skyrimui įtakos turi narkotikų rūšis ir asmens priklausomybė jiems. Nepaisant to, kad Lenkijoje yra numatytos gana griežtos bausmės už disponavimą didesniu nei nedidelis narkotikų kiekiu, aptariamo įstatymo 62a straipsnis numato galimybę baudžiamąjį procesą nutraukti, jeigu asmuo disponuoja nedideliu jų kiekiu ir bausmės skyrimas asmeniui būtų netikslingas, atsižvelgiant į padarytos veikos pavojingumą (Kovos su narkomanija įstatymas, 2005). Aktualu, kad pagal Lietuvos teisinį reguliavimą, disponavimas nedideliu narkotikų kiekiu yra laikomas baudžiamuoju nusižengimu, tad atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo nėra teisinių galimybių (BK 37 straipsnis).

Pagal Suomijos Respublikos baudžiamojo įstatymo 50 skyriaus 1 straipsnio 5 dalį disponavimas narkotikais ar mėginimas juos įsigyti yra baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Aptariamo skyriaus 2a straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už nedidelio narkotikų kiekio turėjimą ar bandymą įsigyti, kas yra baudžiama bauda¹⁴ arba laisvės

¹⁴ Pažymėtina, kad baudą skiria ne teismas, o policija. Policijos paskirtą baudą patvirtina prokuroras ir byla nėra perduodama teismui, jeigu asmuo neneigia kaltės.

atėmimu ne daugiau kaip šešioms mėnesiams. Visgi pažymėtina, kad baudžiamojo įstatymo 50 skyriaus 7 straipsnis įtvirtina, kad kaltinimai asmeniui gali būti panaikinti ir bausmė netaikoma, jeigu įvertinus visas faktines aplinkybes, veika gali būti laikoma smulkiu pažeidimu dėl disponuojamos medžiagos kiekio ar rūšies. Pažymėtina, kad, priešingai nei Lietuvoje, Suomijoje asmeniui pareikšti kaltinimai gali būti panaikinti ar bausmė neskiriama ir tuo atveju, jeigu asmuo, padaręs tokią veiką, siekia gydytis įstatymų nustatyta tvarka (Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1889). Taigi, Suomijoje esantis teisinis požiūris į veiką, susijusią su disponavimu nedideliu narkotikų kiekiu, yra švelnesnis, nes numato platesnes atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės galimybes.

Pagal Šveicarijos narkotinių ir psichotropinių medžiagų įstatymo 19 straipsnio 1 dalies d punktą, už narkotinių medžiagų laikymą, siuntimą, importavimą, eksportavimą, gabenimą ar kitą alternatyvią veiką asmuo gali būti baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų arba bauda. Aptariamo straipsnio 2 dalis numato, kad asmeniui skiriama ne trumpesnė kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, kuri gali būti paskirta kartu su pinigine bauda, jei asmuo žino arba turi numanyti, kad nusikaltimas yra susijęs su tokiu narkotinių medžiagų kiekiu, kuris gali tiesiogiai ar netiesiogiai kelti pavojų daugelio žmonių sveikatai. Jeigu asmuo atlieka minėtas veikas turėdamas tikslą šias medžiagas vartoti, jis gali būti baudžiamas tik bauda (19a straipsnis 1 dalis). Tuo atveju, kai neteisėtai disponuojama nedideliu narkotinių medžiagų kiekiu savo reikmėms, apskritai atsisakoma baudžiamojo persekiojimo ir skiriamas tik oficialus įspėjimas (19a straipsnis 2 dalis) (Federalinis įstatymas dėl narkotinių ir..., 1951). Verta pastebėti, kad, kaip ir daugelyje kitų Europos Sąjungos valstybių, Šveicarijoje vyrauja švelnesnis teisinis požiūris į disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu. Be kita ko, priešingai nei Lietuvoje, Šveicarijos baudžiamasis įstatymas tarp alternatyvių disponavimo veikų išskiria ir importavimą bei eksportavimą ir nelaiko šios veikos atskiru nusikaltimu.

Apibendrinant galima sakyti, kad daugumos iš aptartų Europos Sąjungos valstybių požiūris dėl veikų, susijusių su neteisėtą disponavimu narkotikais be tikslo platinti, yra gana griežtas, kalbant apie disponavimą didesniu nei nedidelis narkotikų kiekiu. Tačiau, priešingai nei Lietuvoje, disponavimas nedideliu narkotikų kiekiu yra vertinamas daug švelniau. Dauguma aptartų valstybių neapsiriboja vien tik baudžiamosios atsakomybės taikymu ir numato švelnesnę atsakomybės rūšį. Pastebėtina ir tai, kad šalyse, kuriose disponavimas nedideliu narkotikų kiekiu yra baudžiamosios teisės reguliavimo objektas, *ultima ratio* priemonių taikymui reikšmės turi ne tik narkotikų kiekis, bet ir jų rūšis. Toks požiūris

vertinamas teigiamai, kadangi sudaro galimybę tinkamai individualizuoti baudžiamąją atsakomybę ir pritaikyti teisingas bei proporcingas bausmes.

Svarbu paminėti, kad pastaraisiais dešimtmečiais bent kelios iš Europos Sąjungos valstybių (pvz., Čekija, Estija, Portugalija) atsisakė baudžiamosios atsakomybės taikymo už disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu ir įtvirtino atitinkamas nuostatas administracinę atsakomybę numatančiuose teisės aktuose. Atkreiptinas dėmesys, kad A. Vosiūlytė, kalbėdama apie BK XXXVII skyriaus sistemiškumo iššūkius, yra akcentavusi BK 259 straipsnio pataisų būtinybę (Vosiūlytė *et al.*, 2022, p. 273). Visgi nepaisant to, kad narkotikų ir jų vartojimo problema yra nuolat plintantis reiškinys, kuris reikalauja efektyvaus, tikslingo bei problemos esmę atitinkančio valstybės atsako (nebūtinai baudžiamosiomis priemonėmis), o veikų, susijusių su narkotikais, padarymo būdas modernėja¹⁵, BK 259 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą narkotikais be tikslo platinti, nesulaukė Lietuvos įstatymo leidėjo dėmesio dėl reguliavimo keitimo nuo pat BK įsigaliojimo. Nacionaliniu lygmeniu buvo ir yra keliami svarstymai dėl BK 259 straipsnio pakeitimo galimybių, tačiau jokie šio straipsnio įstatymo projektai iki šiol įgyvendinimo stadijos nepasiekė.

2.2 Baudžiamoji atsakomybė ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis

Minėta, kad remiantis BK 269 straipsnio 1 dalimi BK 259 straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų dalyku yra narkotikai, įtraukti į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Suprantama, kad narkotikai pasižymi ne tik kokybinėmis, bet ir kiekybinėmis savybėmis, todėl baudžiamosios atsakomybės taikymui įtakos turi ir draudžiamų medžiagų kiekis.

BK 269 straipsnio 2 dalis įtvirtina narkotikų kiekio skirstymą į nedidelį, didelį ir labai didelį. Minėtos normos įgyvendinimui yra priimtas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-239 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ (toliau tekste – Rekomendacijos). Nors tarptautiniuose teisės aktuose galima rasti nuostatų, kalbančių apie baudžiamosios atsakomybės taikymą ir diferencijavimą atsižvelgiant ne tik į narkotikų kiekybinius parametrus, bet ir jų daromą žalingą poveikį asmens sveikatai, Lietuvoje,

¹⁵ Daugiau nei prieš 20 metų narkotikų užsakymas internetu iš bet kurio pasaulio taško buvo sunkiai įsivaizduojama šių dienų realybė.

priešingai nei kai kurių šiame darbe aptartų Europos Sąjungos šalių, teisinis reguliavimas esminę reikšmę valstybės atsako už nusikalstamų veikų, numatytų BK 259 straipsnyje, formavimui suteikia būtent disponuojamų narkotikų kiekiui. Šio darbo kontekste aktualu aptarti probleminius baudžiamosios atsakomybės aspektus, susijusius su narkotikų kiekiu.

Kiekybiniai narkotikų parametrai yra apibrėžiami Rekomendacijose pateiktoje lentelėje, kurioje nurodyta, kad nedidelis narkotikų kiekis yra toks, kuris neviršija nustatytos reikšmės, o didelis ar labai didelis kiekis pripažįstamas tuo atveju, kai viršija lentelėje nurodytą kiekį. Pavyzdžiui, nedidelis kiekis kanapių (antžeminių dalių) yra iki 5 g, heroino – iki 0,02 g, didelis kiekis kanapių (antžeminių dalių) – daugiau kaip 500 g, heroino – daugiau kaip 2 g, labai didelis kiekis kanapių (antžeminių dalių) – daugiau kaip 2500 g, heroino – daugiau kaip 10 g. Nors Rekomendacijose atskiriems narkotikams yra nustatyti skirtingi atitinkamo dydžio kiekiai ir jų ribos, tačiau jose nėra pateikiami pagrindai ir kriterijai, kuriais vadovaujantis konkretūs kiekybiniai parametrai buvo nustatyti. Pasak E. Gruodytės, Rekomendacijų lentelė buvo sudaryta remiantis kriterijų įvairove. Nedidelis kiekis buvo nustatytas remiantis farmakopėjoje nurodyta maksimalia paros doze, didelis kiekis – maksimaliais kiekiais, kuriuos įstatymų nustatyta tvarka turi teisę išrašyti gydytojas. Labai didelis kiekis buvo nustatytas pagal teisėsaugos institucijų siūlymus, tačiau nėra aišku, kokios konkrečios institucijos kokius argumentus dėl narkotikų kiekio nustatymo pateikė (Gruodytė, 2004, p. 187). Apie šį aspektą yra kalbėjęs ir M. Lankauskas, kuris teigia, kad „nėra aišku, kokiais mokslo tyrimais ir metodikomis remiantis nustatyti atitinkami narkotinių medžiagų dydžiai ir kiek dabartinė dydžių lentelė yra pagrįsta turint omenyje naujausius mokslo pasiekimus, atskirų narkotikų sukeliama fizinę žalą sveikatai, potencialą sukelti priklausomybę, socialines pasekmes ir kitus kriterijus.“ (Lankauskas, 2013, p. 101) Taip pat autorius iškelia prielaidą, kad Rekomendacijų lentelėje pateikti kiekiai galėjo būti nustatyti remiantis užsienio valstybių teisės aktuose nurodytais kiekiais ir naudojamomis metodikomis (Lankauskas, 2017, p. 58). Tačiau konkrečios metodikos ar principai, į kuriuos atsižvelgiant Rekomendacijose buvo nustatyti nurodyti kiekiai, aptariamame teisės akte nėra atskleisti.

BK 259 straipsnyje įtvirtintos teisės normos konstrukcija sąlygoja, kad narkotikų kiekis yra lemiamas veiksnys diferencijuojant baudžiamąją atsakomybę už straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas, kuris kartu sąlygoja taikytinų sankcijų griežtumą ir atitinkamų baudžiamųjų teisinių padarinių atsiradimą. Atsižvelgiant į tai, Rekomendacijose pateikiami atitinkamus dydžius apibrėžiantys narkotikų kiekiai ir jų ribos turi būti nustatyti remiantis aiškiais, nuosekliais ir teisės aktu sureglamentuotais kriterijais. Be to, vertinant tai, kad šiomis

veikomis yra kėsiniama į visuomenės sveikatą, nustatyti kiekiai taip pat turi būti pagrįsti naujaisiais ir aktualiaisiais tyrimais apie atskirų narkotikų poveikį žmogaus organizmui.

Baudžiamosios atsakomybės taikymui reikšmingus narkotikų kiekius apibrėžiantis BK 269 straipsnis nukreipia į Rekomendacijas, o tai turėtų suponuoti imperatyvų jų taikymo pobūdį. Tačiau jau pati šio teisės akto pavadinimo formuluotė¹⁶ leidžia daryti išvadą, kad jame nurodytų kiekių nėra privaloma besąlygiškai laikytis. Teismas, vykdydamas teisingumą, turi diskrecijos teisę nukrypti nuo Rekomendacijose nurodytų kiekių. Tokią poziciją yra išreiškęs ir LAT, pabrėždamas, kad „šiose rekomendacijose nurodyti narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelis, didelis ir labai didelis kiekiai yra rekomendaciniai, todėl tais atvejais, kai nežymiai viršytas jose nurodytas tokių medžiagų kiekis, teismai, įvertinę visas bylos aplinkybes (medžiagų svorį, apimtį, jų poveikio žmogui ypatybes ir kt.) ir nurodę savo sprendimo motyvus, gali peržengti lentelėse nustatytas ribas pripažindami mažesnę kiekį.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. teismų praktikos...)

Visgi praktikoje Rekomendacijų lentelėje nustatytų ribų peržengimo teise naudojama itin retai. Teisės doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad „teismui tam tikros laisvės suteikianti taisyklė praktiškai nėra taikoma“ (Pranka, 2019, p. 31). E. Gruodytė dar anksčiau buvo atkreipusi dėmesį, kad nukrypimas nuo nustatytų narkotikų kiekių praktikoje pasitaiko labai retai ir tik esant ypatingoms aplinkybėms (Gruodytė, 2010, p. 160). Autorė yra pažymėjusi, kad nuo Rekomendacijose nurodytų kiekių teismai galėtų nukrypti ir dažniau, ne tik vertindami nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, bet ir tais atvejais, kai narkotikų kiekis neženkliai viršija lentelėje nustatytą kiekį (Gruodytė, 2010 p. 160).

Reikia pastebėti, kad nukrypimas nuo Rekomendacijų lentelėse nustatyto narkotikų kiekio yra diskutuotinas klausimas. Viena vertus, formalus Rekomendacijų lentelėse nurodytų kiekių taikymas galėtų kelti abejonių dėl teismo pagrindinės funkcijos – teisingumo – vykdymo. Pažymėtina, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo pagal BK 259 straipsnio atitinkamą dalį atveju, narkotikų kiekio vertinimas ir nustatymas sukelia skirtingus asmeniui kylančius baudžiamuosius teisinius padarinius. BK 259 straipsnio 1 dalis įtvirtina nesunkaus nusikaltimo sudėtį, o BK 259 straipsnio 2 dalyje numatyta veika yra priskiriama prie baudžiamųjų nusižengimų. Taigi, formalus Rekomendacijų taikymo atveju net minimalus nedidelio narkotikų kiekio viršijimas užtraukia asmeniui ne tik faktinį, bet ir teisinį teistumą. Teistumas BK 97 straipsnio prasme yra suprantamas kaip teisinė asmens

¹⁶ *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* žodis „rekomendacija“ yra apibrėžiamas kaip patarimas, pasiūlymas.

padėties ypatybė, turinti dvejopą reikšmę. Visų pirma, galiojantis teistumas turi reikšmės sprendžiant baudžiamosios atsakomybės ar atleidimo nuo jos klausimą asmeniui, kuris padarė naują nusikalstamą veiką. Antra, teistumas turi ir bendrų teisinių pasekmių, net ir tais atvejais, kai asmuo naujos nusikalstamos veikos nepadarė. Pastarosios pasižymi bendrais asmens teisių ir laisvių ribojimais, be kita ko, esantiems ne tik teistumo galiojimo laikotarpyje, bet ir jam išnykus. Neabejotina, kad asmuo, padaręs baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką, privalo sulaukti valstybės atsako, tačiau kiekvienu atveju teismas, taikydamas baudžiamąją atsakomybę pagal BK 259 straipsnio atitinkamą dalį, į disponuojamų medžiagų kiekį, neženkliai viršijanti nustatytą ribą, galėtų žvelgti per teisingumo prizmę ir visapusiškai įvertinęs bylos aplinkybes, veikos pavojingumą, jos padarymo motyvus, kaltinamojo asmens charakteristiką, disponuojamų narkotikų žalingą poveikį asmens sveikatai ir kitas reikšmingas bylos aplinkybes, spręsti dėl galimybės pripažinti mažesnę narkotikų kiekį.

Kita vertus, įstatymo numatomas narkotikų kiekio skirstymas pagal atitinkamus dydžius ir jų konkretūs kiekiai bei ribos, nustatytos Rekomendacijose, yra baudžiamosios atsakomybės taikymo ir diferencijavimo pagrindas, kurio teismai turi nuosekliai laikytis. LAT praktikoje taip pat buvo pabrėžta, kad „teismai, spręsdami baudžiamosios atsakomybės klausimą, t. y. kvalifikuodami nusikalstamas veikas, iš esmės laikosi šių rekomendacijų“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185/2010). Manytina, kad teismo nukrypimas nuo įstatymo raidės turėtų būti pagrįstas ir sąlygotas išimtinių aplinkybių, kurios, vadovaujantis *in dubio pro reo* principu, yra aiškinamos kaltininko naudai. Pavyzdžiui, mažesnis narkotikų kiekis galėtų būti pripažįstamas tais atvejais, kai kaltininkas net bendrais bruožais nesuvokė disponuojamo narkotinės ar psichotropinės medžiagos kiekio. Be to, neženkliai viršijančio kiekio požymis yra vertinamasis kriterijus, todėl ne tik kiekvienos konkrečios baudžiamosios bylos faktinių aplinkybių kontekste, bet ir kiekvieno atskiro narkotiko kiekio vertinime jis turėtų būti skirtingas. Tad manytina, kad ekspertams nustatčius konkretaus narkotiko kiekį, nukrypimas nuo Rekomendacijose nustatytų ribų, atsižvelgiant į tai, kad narkotikų kiekis neženkliai viršija nustatytą, ir jo pripažinimas mažesniu galėtų sąlygoti neaiškios ir ydingos teismų praktikos formavimąsi ir nevienodą baudžiamosios atsakomybės taikymo praktiką.

Visgi pažymėti, kad neženkliai viršijančio kiekio požymis turėtų būti vertinamas kaip kriterijus, padedantis individualizuoti baudžiamąją atsakomybę. Be to, svarstytinas klausimas dėl neženkliai viršijančio kiekio požymio vertinimo susiejimo su atitinkamos medžiagos pavojingumu asmens organizmui.

Analizuojant Rekomendacijų turinį matyti, kad jose iš esmės yra pripažįstama, jog atskiri narkotikai ir jų kiekiai nėra vienodai pavojingi žmogaus sveikatai. Rekomendacijose narkotikų kiekiai prie kiekybinių grupių yra priskiriami pagal narkotinių medžiagų kiekius, kurie toje pačioje grupėje nėra vienodi. Pavyzdžiui, nedideliu kiekiu aguonų ir jų dalių (išskyrus sėklas) laikoma iki 100 g medžiagos, o nedideliu kiekiu kokaino – iki 0,2 g. Toks Rekomendacijose įtvirtintų kiekių skirtingumas leidžia teigti, kad vienu medžiagų ir jų kiekio pavojingumas sveikatai yra vertinamas kaip mažesnis nei kitų narkotikų. Kaip jau buvo minėta, atsižvelgiant į tai, kad neženkliai viršijantis nustatytą kiekį požymis yra vertinamasis ir atskirų narkotikų kiekių vertinime jis turėtų būti skirtingas, neženkliai viršijančio kiekio požymio vertinimo susiejimas su atitinkamos medžiagos pavojingumu asmens sveikatai sudarytų galimybes teisingiau individualizuoti padarytą veiką ir baudžiamąją atsakomybę už ją.

Praktiniam Rekomendacijų taikymui yra reikšminga nuostata, kad jose nurodyti medžiagų kiekiai pateikiami, jeigu nėra nurodyta kitaip, perskaičiuoti į grynąją medžiagą. Šios aplinkybės svarbą, nustatant narkotikų kiekio požymį, yra pabrėžęs ir LAT. Kasacinėse nutartyse, priimtose baudžiamosiose bylose Nr. 2K-452-788/2016, 2K-189-895/2018, 2K-85-976/2018, 2K-65-648/2021, LAT yra išaiškinęs, kad nustatant BK 259 straipsniuose nurodytų nusikalstamų veikų dalyko kiekį, vadovaujamosi ne rastų ir paimtų visų medžiagų, kuriose yra narkotinių ar psichotropinių medžiagų priemaišų, kiekiu, o jose esančiu grynuoju narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu.

Vertėtų pastebėti, kad tokia formuojama praktika galėtų kelti abejonių subjektyviosios nusikalstamos veikos pusės vertinimo aspektu. Nusikalstamos veikos subjektai, įgydami narkotikus, faktiškai nežino, kokia juose yra grynoji medžiagų masė. Grynosios medžiagų masės nustatymui yra pasitelkiami specialiąsias žinias turintys asmenys – ekspertai, todėl kyla klausimas, ar vertinant per subjektyviosios nusikalstamos veikos pusės prizmę baudžiamoji atsakomybė neturėtų būti siejama ne su grynąja medžiagų mase, o su disponuojamu narkotikų svoriu, į kurį tiesiogiai yra nukreipta asmens tyčia. Be to, ir Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 m. programoje akcentuojama, kad „asmens atsakomybė dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turėtų būti siejama su disponuojamos medžiagos mišinio, darinio ar gaminio svoriu, į kurį nukreipta jo tyčia, o ne į jame esančios grynosios medžiagos kiekį.“ (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XIII-1795, 2018). Visgi formuojama praktika ir pateikiami išaiškinimai dėl narkotikų kiekio nustatymo atsižvelgiant į grynąją medžiagų masę orientuojami į BK 259

straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų dalyko formalią sampratą – dalyku yra laikomos ne bet kokios medžiagos, o tik tos, kurios yra narkotinės ar psichotropinės.

Analizuojant Lietuvoje esantį teisinį reguliavimą pastebėtina, kad BK 259 straipsnyje įtvirtintos atsakomybės už disponavimą narkotikais diferencijavimas pagal disponuojamos medžiagos kiekį galėtų kelti abejonių dėl nuoseklumo ir sistemiškumo. Analizuojant BK 259 ir 260 straipsnius narkotikų kiekio aspektu, matyti, kad įstatymas jį skirsto į nedidelį (BK 259 straipsnis 2 dalis, 260 straipsnis 1 dalis), didelį (BK 259 straipsnis 1 dalis, 260 straipsnio 2 dalis) ir labai didelį (BK 260 straipsnio 3 dalis). Rekomendacijose skirstant konkrečias medžiagas pagal jų kiekius taip pat laikomasi BK įtvirtinto skirstymo – nedidelis, didelis, labai didelis. Tačiau analizuojant Rekomendacijų lentelės turinį matyti, kad šiame teisės akte faktiškai yra sureglamentuoti keturi kiekių dydžiai: nedidelis, vidutinis, didelis ir labai didelis. Vidutinio narkotikų kiekio sąvoka yra sąlyginė, kadangi ji teisės aktuose tiesiogiai nėra įtvirtinta. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad nedidelio kiekio viršutinė riba ir didelio kiekio žemutinė riba nesutampa, intervalas tarp nedidelio (apibūdinamas „ne daugiau kaip“) ir didelio (apibūdinamas „daugiau kaip“) kiekio faktiškai yra laikomas vidutiniu medžiagos kiekiu.

Baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas pagal narkotikų kiekį sąlygoja, kad asmeniui, disponuojančiam nedideliu narkotikų kiekiu, atsakomybė kyla pagal BK 259 straipsnio 2 dalį. Disponavimas labai dideliu kiekiu narkotikų asmeniui užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 260 straipsnio 3 dalį. Tuo tarpu bet kokio kito (vidutinio ar didelio) narkotikų kiekio disponavimas užtraukia asmeniui atsakomybę pagal BK 259 straipsnio 1 dalį.

Teisės doktrinoje yra nuomonių, kad BK 259 straipsnyje įtvirtintas baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas, kuriuo remiantis įstatymų leidėjas, priešingai nei BK 260 straipsnyje, disponavimą vidutiniu ir dideliu narkotikų kiekiu laiko vienodo pavojingumo veika, neatitinka baudžiamojo įstatymo logikos. Pažymėtina, kad pagal BK 260 straipsnį disponavimas vidutiniu ar dideliu narkotinės medžiagos kiekiu laikomas skirtingomis nusikalstamomis veikomis (BK 260 straipsnio 1 ir 2 dalys). Nors abi veikos yra laikomos sunkiais nusikaltimais, sankcijos už jų padarymą yra skirtingos. Todėl doktrinoje yra siūloma labiau diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę už disponavimą vidutiniu ir dideliu narkotikų kiekiu BK 259 straipsnio kontekste, formalizuojant atsakomybę už disponavimą dideliu narkotikų kiekiu (Pranka, 2019, p. 51).

Vertėtų pastebėti, kad disponavimas nedideliu narkotikų kiekiu neturint tikslo jų platinti yra visuotinai pripažįstamas kaip mažesnio pavojingumo nusikalstama veika, be kita ko, kurios kriminalizavimo poreikis yra abejotinas, todėl vertinimas, kad disponavimas

nedideliu ir vidutiniu narkotikų kiekiu yra vienodo pavojingumo veikos, taip pat kelia abejonių. Pažymėtina ir tai, kad esminis baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo pagal BK 259 ir 260 straipsnius kriterijus – nusikalstamos veikos padarymo tikslas. BK 260 straipsnis, priešingai nei BK 259, reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotikais turint tikslą juos platinti, todėl manytina, kad BK 259 ir 260 straipsnyje įtvirtinto baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo pagal narkotikų kiekį palyginimas ir vertinimas nėra racionalus.

Nepaisant to, kad asmuo, disponuojantis vidutiniu narkotikų kiekiu, yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir jam yra taikytinos vienodos sankcijos kaip ir asmeniui disponuojančiam dideliu narkotikų kiekiu, LAT yra pažymėjęs, kad „tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti teisinga pusiausvyra“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449-942/2016), todėl kiekvienu konkrečiu atveju baudžiamoji atsakomybė yra individualizuojama atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pavojingumą ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Analizuojant baudžiamosios atsakomybės diferencijavimą tik pagal narkotikų kiekį, pastebėtina, kad esantis reguliavimas riboja teismo galimybes tinkamai pritaikyti ir individualizuoti baudžiamąją atsakomybę. Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, dalykas pasižymi specifiškumu. Kiekvienas atskiras narkotikas ir jo kiekis yra nevienodai pavojingas asmens sveikatai, skiriasi pripratimo prie jo laikotarpis, tolerancijos išsivystymas ir kita. Kaip minėta, kai kurių narkotinių ar psichotropinių medžiagų pavojingumas asmens organizmui yra diskutuotinas legalioje apyvartoje esančio alkoholio ar tabako kontekste, todėl pritartina teisės doktrinoje išreiškiamiems siūlymams baudžiamąją atsakomybę diferencijuoti ne tik pagal medžiagų kiekį, bet ir pagal jų poveikį asmens sveikatai (Pečkaitis, 2003, p. 83). Anksčiau šiame darbe pateikto narkotikų skirstymo į atitinkamas grupes pagal jų pavojingumą asmens sveikatai¹⁷ realizavimas sudarytų galimybę ne tik galiojančiame teisiniame reguliavime teisingiau individualizuoti baudžiamąją atsakomybę, bet ir leistų svarstyti dėl galimybės baudžiamąją atsakomybę diferencijuoti ir pagal narkotikų rūšį, užtikrinant griežtesnės atsakomybės taikymą asmenims, disponuojantiems stipriomis ir žmogaus gyvybei pavojų keliančiomis bei pavojingomis asmens gyvybei ar sveikatai narkotinėmis ar psichotropinėmis

¹⁷ 1) stiprios ir keliančias pavojų asmens gyvybei, 2) pavojingos asmens gyvybei ar sveikatai, 3) darančios žalą asmens sveikatai.

medžiagomis, švelnesnę atsakomybę taikant asmenims, disponuojantiems medžiagomis, darančiomis žalą žmogaus sveikatai.

2.3 Nedidelis narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis kaip baudžiamosios teisės reguliavimo objektas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau tekste – Konstitucinis Teismas) yra konstatavęs, kad „visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniu teisinės valstybės principu, kuris suponuoja ir nustatytos teisinės atsakomybės proporcingumą.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas) Taip pat Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra pažymima, kad „konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas).“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas) Taigi, baudžiamoji atsakomybė, kaip *ultima ratio*, turi būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kai švelnesnės atsakomybės rūšys nėra pajėgios užtikrinti siekiamų tikslų ir apsaugoti valstybės ginamų vertybių.

Analizuojant esamą baudžiamosios atsakomybės už disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu teisinį reguliavimą, pažymėtina, kad Lietuvos įstatymų leidėjo požiūris į šią veiką yra gana griežtas, nepaisant to, jog tarptautiniai reikalavimai neįpareigoja griežtos valstybių reakcijos ir iš esmės numato lanksčias teisinio reguliavimo galimybes, kuriomis pasinaudojo dauguma anksčiau aptartų Europos Sąjungos valstybių.

Teisės doktrinoje ne vienas autorius akcentavo baudžiamosios atsakomybės už disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu taikymo neproporcingumą (Pranka, 2013; Varkalys, 2019). Be kita ko, aptarti statistiniai duomenys dėl nusikalstamumo, susijusio su narkotikais, paplitimo liudija, kad valstybės taikomos priemonės nėra veiksmingos.

Vertėtų pastebėti, kad geroji valstybių praktika rodo, jog kraštutinių priemonių taikymo už aptariamą veiką atsisakymas padeda pasiekti teigiamų rezultatų tiek teisinėje, tiek socialinėje srityje. Pavyzdžiui, Portugalija sulaukė pasaulinio dėmesio dėl 2001 m. pradėtos

novatoriškos ir išsamios narkotikų dekriminalizavimo programos, suprantamos kaip baudžiamųjų bausmių už narkotikų vartojimą ir jų turėjimą asmeniniams poreikiams panaikinimas (Narkotikų politikos aljansas, 2018). Portugalijoje, atsisakius kraštutinių priemonių taikymo ir kompleksiskai pradėjus taikyti žalos mažinimo priemones kartu su administracine atsakomybe, buvo pasiekta reikšmingų rezultatų – žmonių skaičius, savanoriškai pradėjusių gydytis, išaugo, o mirčių nuo narkotikų perdozavimo, ŽIV infekcijos, sunkių narkotikų vartojimo ir nusikalstamų veikų, susijusių su narkotikų prekyba, sumažėjo (Narkotikų politikos aljansas, 2018).

Galiojantis teisinis reguliavimas, nenumatantis jokių minimalių kiekių, kurių disponavimas neužtrauktų *ultima ratio* priemonių taikymo, sudaro pagrindą besąlyginei valstybės reakcijai, neatsižvelgiant į baudžiamąją atsakomybę siekiamus tikslus bei asmeniui kylančius teisinius padarinius. Žemesnės instancijos teismų praktikoje galima rasti atvejų, patvirtinančių, kad valstybės požiūris į aptariamą veiką yra pernelyg griežtas, kas sąlygoja mechanišką, o ne individualizuotą ir baudžiamosios atsakomybės tikslais paremtą teisėsaugos institucijų atstovų reakciją į disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-2362-988/2018 asmuo buvo kaltinamas padaręs baudžiamąjį nusižengimą, numatytą BK 259 straipsnio 2 dalyje, už tai, kad neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, įgijo ir laikė nedidelį kiekį narkotinių medžiagų – kanapių (antžeminės dalys), kurių pėdsakus ekspertai aptiko asmens turimoje trintuvėje. Atkreiptinas dėmesys, kad konkretus trintuvėje laikytų narkotikų kiekis nebuvo nustatytas, o asmeniui reiškiami kaltinimai buvo remiami vien tik kanapių pėdsakų buvimo faktu. Kaltinamasis kaltę visiškai pripažino ir sutiko dėl baudžiamojo proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Visgi pirmosios instancijos teismui kilus abejonių dėl bylos aplinkybių, turinčių esminę reikšmę baudžiamosios atsakomybės taikymui, byla buvo nagrinėjama teisiama jame posėdyje. Bylą išnagrinėjęs pirmosios instancijos teismas asmenį išteisino, nurodydamas, kad tyrimo metu iš esmės nebuvo nustatytas trintuvėje rastų narkotikų pėdsakų kiekis, tad nėra nustatyta ir kokį narkotikų kiekį asmuo laikė. Teismas pripažino, kad ekspertams nenustačius bent minimalaus narkotikų kiekio, teismas neturi diskrecijos teisės savarankiškai nuspręsti, kad buvo disponuojama nedideliu narkotikų kiekiu, o išvada dėl narkotikų pėdsakų buvimo negali sudaryti pakankamo pagrindo spręsti, kad buvo laikomas narkotikas, nes medžiaga ir jos pėdsakai negali būti vertinami taip pat. Su pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nesutinkantis prokuroras pateikė apeliacinį skundą, kuriuo prašė asmens atžvilgiu priimti apkaltinamąjį nuosprendį, remiantis tuo, kad pagal Rekomendacijas

„nagrinėjama atveju nustatytų narkotinių medžiagų – kanapių (antžeminių dalių) kiekis buvo pakankamas minėtos narkotinės medžiagos rūšiai nustatyti, t. y. viršijo „0“ (apčiuopiamas), bet nepakankamas tiksliam kiekio nustatymui (nedideliame kiekiui minimali riba – daugiau nei „0“ ir iki „5“), todėl teismui kilus abejonių dėl to, kad nėra galimybės patvirtinti, jog asmuo laikė bent minimalų kiekį narkotikų, jis nesiėmė priemonių abejonių pašalinimui, t. y. nekviatė į teisiamąjį posėdį specialisto, pateikęs išvadą (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-687-468/2018). Visgi Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 7 d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 1A-687-468/2018 prokuroro apeliacinis skundas buvo atmestas, tokį sprendimą motyvuojant pirmosios instancijos teismo pateiktomis išvadomis. Kasacine tvarka aptariama baudžiamoji byla išnagrinėta nebuvo. Šios bylos kontekste D. Pranka yra pažymėjęs, kad „argumentai, kad, pas asmenį ant kokio nors objekto radus narkotiko pėdsakų, jį galima traukti baudžiamajon atsakomybėn už disponavimą šia medžiaga, yra mažiausiai nelogiški. Dar daugiau – tokiu atveju galbūt reiktų bausti visus asmenis, pas kuriuos rasti šaudmenų (parako) pėdsakai už šaunamojo ginklo ar šaudmenų laikymą ir pan.“ (Pranka, 2019, p. 33). Aptariamu atveju vertėtų atkreipti dėmesį į teismo kompetentingumą reiškiamo kaltinimo ir kaltinamojo asmens sutarto teisingumo vertinime, o ne vien tik formalus ir perteklinis baudžiamosios atsakomybės taikymas.

D. Pranka yra nurodęs, kad „baudžiamosios teisės priemonės turi būti taikomos tik paskutiniu atveju, kai kitų (švelnesnių) teisės šakų priemonių nepakanka (jos yra aiškiai neadekvačios ar neveiksmingos) siekiant apsaugoti tam tikrus teisinius gėrius.“ (D. Pranka, 2013, p. 1513–1514) Vertinant tai, kad BK 259 straipsnio 2 dalimi pagrindiniu ginamu teisiniu gėriu yra visuomenės sveikata, kyla klausimas, ar baudžiamosios atsakomybės taikymas yra vienintelė ir tinkama priemonė šios vertybės apsaugai, atsižvelgiant į tai kokius teisinius ir socialinius padarinius griežčiausios atsakomybės rūšies taikymas sukelia.

Visų pirma, baimė prieš kraštutinių priemonių taikymą iš esmės skatina asmenis suvartoti įgytus narkotikus, kas gali sukelti tiesioginius žalingus padarinius asmens sveikatai, skirtingai nei jų turėjimas. Antra, kiekvienas narkotikus vartojantis asmuo, nepriklausomai nuo konkrečių aplinkybių, yra potencialus teisės pažeidėjas BK 259 straipsnio 2 dalies prasme, kadangi prieš vartodamas medžiagą jis ją turi įgyti.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad remiantis Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento 2021 m. atlikto tyrimo duomenimis, bent kartą gyvenime kokius nors

narkotikus vartojo 23,4 proc. 15–29 m. amžiaus jaunimas¹⁸. 14,1 proc. tyrime dalyvavusių respondentų niekada gyvenime nevartojo narkotikų, tačiau pasitaikius progai juos išbandytų. Jauniausio respondento, bandžiusio kanapių, amžius siekia vos 10 metų, kokaino ir amfetamino – 14 m., LSD – 15 m., haliucinogeninių grybų – 16 m., ekstazio – 17 m. Tarp dažniausiai nurodomų narkotikų vartojimo priežasčių išskiriamas smalsumas, noras atsipalaiduoti, jaustis laisvai ir linksmai, neišsiskirti nuo bendraamžių, atitrūkti nuo realybės, pamiršti problemas šeimoje, moksle ir kita (Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2022a, p. 31, 36).

Nors atlikto tyrimo objektu buvo vartojimo paplitimo problematika, aptarti duomenys atskleidžia faktinius teisės pažeidėjus, kadangi prieš vartodami narkotikus jie juos įgijo ir turėjo. Kyla klausimas dėl teisinio atsako į tokius veiksmus ir jo sukiamų padarinių proporcingumo. Ar nedidelį kiekį asmeninėms reikmėms turintiems, bet nespėjusiems suvartoti narkotikų asmenims, patekus į teisėsaugos pareigūnų akiratį, gresiantys teisių ir laisvių ribojimai (tiek baudžiamojo proceso metu, tiek jam pasibaigus) yra pateisinami ir būtini?

Be abejonės, žmogus yra atsakingas už kiekvieną savo poelgį, kurį galima vertinti per tam tikrų elgesio taisyklių atitinkamoje srityje reikalavimų prizmę (Drakšas, 2003, p. 28), tačiau žmogus – unikaliausias ir sudėtingiausias kūrinys, kuriam būdinga ne tik klysti, bet ir atgailauti už reikalavimų nepaisymą. Aktualus ir diskutuotinas klausimas yra, ar kiekvienas neapgalvotas, nesistemiškas ir dėl nedidelio kiekio mažareikšmis nukrypimas nuo įstatymo raidės, ypač atliktas jauno ir gyvenimiškos patirties stokojančio asmens, turėtų nulemti išskirtinio statuso visuomenėje suteikimą, kuris formuoja neišnykstančią neigiamą nuostatą apie žmogų.

Nors žmogaus teisės negali būti ribojamos daugiau, nei tai numato įstatymas ir BK 259 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos padarymas neužtraukia asmeniui teistumo pagal BK 97 straipsnį, daugeliu atvejų faktinis teistumas lemia asmens teisių ribojimus ekonominėje, darbinėje veikloje ir kitose gyvenimo srityse. Taigi baudžiamosios atsakomybės, kaip didžiausią šalutinį poveikį sukeliančios atsakomybės rūšies, taikymo ribos turėtų būti pasvertos ir grindžiamos ne tik formaliu BK nuostatų pažeidimu, bet ir objektyviu veikos pavojingumu.

¹⁸ Tyrime iš viso dalyvavo 740 15–29 m amžiaus asmenų.

Esančio teisinio reguliavimo BK 259 straipsnio 2 dalies kontekste ydingumo problemos sprendimo paieškose, nacionaliniu lygmeniu buvo keliami svarstymai dėl baudžiamosios atsakomybės panaikinimo už disponavimą nedideliu narkotikų kiekiu, numatant už šį teisės pažeidimą administracinę atsakomybę. Visgi šis, visuomenės vertinimu „drastiškas“ sprendimas, valstybės pritarimo nesulaukė. Aktualu, kad šiuo metu nacionaliniu lygmeniu yra bandoma rasti kompromisą dėl BK 259 straipsnio, šią normą papildant 4 dalimi, numatančia, kad „pagal šio straipsnio 2 dalį neatsako asmenys, kurie neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenavo ar siuntė nedidelį kiekį kanapių (jų dalių), kanapių aliejaus, kanapių dervos, kanapių ekstraktų ar tinktūrų neturėdami tikslo jų parduoti ar kitaip platinti.“ (BK 259 ir 269 straipsnių pakeitimų įstatymo projektas Nr. XIVP-1767(3)) Visgi manytina, kad registruoto įstatymo projekto pakeitimui pasiekus įgyvendinimo stadiją, minėtas reguliavimas sukeltų papildomos problematikos.

Visų pirma, nacionalinėje teisėje, iš esmės nenumatant baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo pagal narkotikų rūšis, vienos narkotikų rūšies išskyrimas reguliavimo prasme keltų abejonių dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo pagal BK 259 straipsnio 2 dalį kitų narkotikų, kurie galėtų būti prilyginimai kanapinių augalų žalingumui, proporcingumo.

Antra, teisinis reguliavimas, pagal kurį konkreti narkotikų rūšis būtų laikoma atsakomybės diferencijavimo kriterijumi tik pagal BK 259 straipsnio 2 dalį, keltų abejonių dėl tų situacijų vertinimo, kai asmeninėms reikmėms būtų disponuojama didesniu nei nedidelis kiekis šių medžiagų arba jeigu jomis būtų neteisėtai disponuojama turint tikslą jas platinti. Vienu atveju, aptariamasis narkotikas būtų laikomas mažiau pavojinga narkotikų rūšimi pagal BK 259 straipsnio 2 dalį, kitu atveju, taikant baudžiamąją atsakomybę pagal BK 259 straipsnio 1 dalį arba BK 260 straipsnį ir jo atitinkamą dalį, ši narkotikų rūšis jokios reikšmės neturėtų.

Trečia, toks teisinis reguliavimas nebūtų kompleksiskai suderintas su kitomis baudžiamajame įstatyme įtvirtintomis normomis. Pavyzdžiui, tuo atveju jeigu nedidelis kiekis kanapinių medžiagų būtų gabenamas per valstybės sieną, nepriklausomai nuo siūlomo BK 259 straipsnio pakeitimo, asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 199 straipsnio 4 dalį.

Ketvirta, vertinant kraštutinių priemonių taikymo atsisakymo tikslus, toks įstatymų leidėjo sprendimas atrodytų nepagrįstas. Vieno narkotiko išskyrimas teisine prasme ne tik faktiškai neeliminuoatų baudžiamosios atsakomybės taikymo neproporcingumo už disponavimą narkotikais asmeninėms reikmėms, bet ir nepakeistų Lietuvoje kylančių socialinių ir sveikatos problemų, susijusių su narkotikų vartojimu.

Pažymėtina, kad mažesnis kanapinių medžiagų žalingumas asmens sveikatai yra nuolat diskusijų sulaukianti tema. Jungtinėje Karalystėje dar 2007 m. buvo atliktas šių ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų grėsmės asmens sveikatai ir visuomenės gerovei įvertinimas. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, alkoholis buvo pripažintas didesnę grėsmę keliančia psichoaktyviaja medžiaga nei kanapės (Nutt *et al.*, 2007, p. 1050). Atsižvelgiant į kanapinių medžiagų mažesnę pavojingumą asmens sveikatai ir visuomenės gerovei ne tik kitų narkotikų, bet ir psichoaktyviųjų medžiagų kontekste, siekiant nustatyti savarankišką reguliavimą jų atžvilgiu, vertėtų svarstyti dėl šių medžiagų išbraukimo iš Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintų kontroliuojamų medžiagų sąrašų. Priešingu atveju, savarankiško reguliavimo taikymas vienos narkotinės medžiagos rūšiai pažeistų ne tik BK sistemiškumą, bet ir keltų jau aptartą problematiką taikant baudžiamąją atsakomybę.

Apibendrinant manytina, kad nacionaliniu lygmeniu derėtų svarstyti dėl reguliavimo keitimo ne konkretaus narkotiko atžvilgiu, o kompleksiško reguliavimo BK 259 straipsnio 2 dalies kontekste pakeitimo ir baudžiamosios atsakomybės taikymo panaikinimo galimybių, už aptariamą veiką padarymą numatant švelnesnės rūšies atsakomybę.

2.4 Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą

Galiojančiame BK 1 straipsnio 2 dalies 3 punkte įstatymo leidėjas aiškiai įtvirtino valstybės poziciją, kad baudžiamojo įstatymo tikslai gali būti pasiekiami net tik baudžiant nusikalstamą veiką padariusį asmenį, bet ir jį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės įstatyme numatytais pagrindais ir sąlygomis. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra savarankiška nusikalstamos veikos padarymo pasekmė, realizuojanti humanizmo, atsakomybės individualizavimo ir teisingumo principus, atleidžiant nusikaltusį asmenį nuo teisinių padarinių, sudarančių baudžiamosios atsakomybės turinį.

BK 259 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės už narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą galimybė asmeniui, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas. Taigi, nenustačius tikslo disponuojamų narkotikų platinti, BK 259 straipsnio 3 dalis numato du atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejus.

Pirmuoju atveju atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybė siejama su savanorišku asmens kreipimusi į sveikatos priežiūros įstaigą medicininės pagalbos – gydymo nuo narkomanijos. Teisės doktrinoje nurodoma, kad pagrindas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės atsiranda ne nuo kreipimosi į medicinos įstaigą momento, o nuo faktinio gydymo pradžios, kadangi teismas turi įsitikinti, kad asmens noras gydytis yra tikras, o ne tik formalus būdas išvengti teisinių padarinių (Baranskaitė, 2010, p. 304). Reikia pažymėti, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra taikomas tik už iki kreipimosi į medicinos įstaigą pagamintus, įgytus ir laikytus narkotikus, todėl nepriklausomai nuo to, kad asmuo gydosi, už po kreipimosi neteisėtai disponuojamus narkotikus asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn bendrais pagrindais.

Antruoju atveju atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybė siejama su asmens savanorišku neteisėtai pagamintų, įgytų ir laikytų narkotikų atidavimu valstybės institucijai (pvz., teismui, policijai, prokuratūrai arba įstaigai, turinčiai teisę disponuoti šiomis medžiagomis). Pažymėtina, kad narkotikų atidavimo atitinkamoms institucijoms būdas atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės reikšmės neturi. Asmuo narkotikus gali pristatyti savarankiškai, perduoti per tarpininkus, išsiųsti paštu ir pan. (Gruodytė, 2004, p. 4) Taip pat svarbu, kad asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleistas tik už konkrečių narkotikų, kurie buvo atiduoti valstybės institucijai, pagaminimą, įgijimą ir laikymą.

Teismas, taikydamas atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotikais, kiekvienu iš aptartų atvejų turi nustatyti asmens veiksmų savanoriškumą. Teisės doktrinoje pažymima, kad kreipimasis į sveikatos priežiūros įstaigą ar valstybės instituciją yra laikomas savanorišku tais atvejais, kai asmuo minėtus veiksmus atlieka nežinodamas, kad kompetentingoms institucijoms yra žinoma apie jo neteisėtą disponavimą narkotikais. Asmens veiksmai turi būti sąlygoti vidinio apsisprendimo, o ne suvokimo apie atsakomybės neišvengiamumą (Baranskaitė, 2010, p. 304).

Doktrinoje vyrauja skirtingų nuomonių dėl savanoriškumo aspekto. Pavyzdžiui, E. Gruodytės teigimu, „savanorišku atidavimu laikomas narkotikų atidavimas iki kratos darymo momento arba netgi ir jos darymo metu, tačiau tik tais atvejais, kai asmeniui išlieka teisė jomis laisvai disponuoti, bet jis ta teise nepasinaudoja.“ (Gruodytė, 2004, p. 297) Visgi tokia autorės nuomonė kelia abejonių.

Analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau tekste – BPK) 145 straipsnio 1 dalį suprantama, kad krata atliekama tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad kokioje nors patalpoje ar kitoje vietoje yra nusikalstamos veikos įrankių,

nusikalstamu būdu gautų daiktų ir vertybių, taip pat daiktų ar dokumentų, galinčių turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, arba kad koks nors asmuo jų turi. Aptariamo straipsnio 3 dalis numato, kad kratos atlikimo pagrindas yra ikiteisminio tyrimo teisėjo motyvuota nutartis. Minėtos nuostatos leidžia daryti išvadą, kad teisėsaugos institucijų pareigūnai, atlikdami krata, orientuotą į narkotikų paiešką, turi užtekinai duomenų apie narkotikų buvimo vietą, tai sąlygoja didelę jų suradimo tikimybę. Taigi manytina, kad tokiu atveju, asmens, disponuojančio narkotikais, siekis juos atiduoti yra sąlygotas konkrečių aplinkybių ir neturėtų būti vertinamas kaip savanoriškumo išraiška. Be to, taip pat turėtų būti vertinamos situacijos, kai, pavyzdžiui, yra atliekama asmens krata (BKP 146 straipsnis) ar poėmis (BPK 147 straipsnis). Aktualu, kad LAT yra pažymėjęs, jog tuo atveju, kai „asmuo šias medžiagas atidavė valstybės institucijoms, sužinojęs apie ikiteisminį tyrimą dėl jo neteisėto disponavimo tokiomis medžiagomis ir suvokęs jam kylančios atsakomybės grėsmę, arba atidavė kratos metu ir pan., toks atidavimas nelaikomas savanorišku kreipimusi.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. teismų praktikos...)

Minėta, kad BK 259 straipsnio 3 dalis įtvirtina galimybę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už narkotikų gaminimą, įgijimą ir laikymą. Tačiau priešingą reguliavimą baudžiamasis įstatymas numato kitų veikų – perdirbimo, gabenimo ir siuntimo – atžvilgiu. Šių veikų padarymas užtraukia asmeniui baudžiamąją atsakomybę bendrais įstatyme numatytais pagrindais. Tokia įstatymo leidėjo pozicija kelia abejonių dėl skirtingo alternatyvių disponavimo veikų pavojingumo vertinimo taikant baudžiamąją atsakomybę ir atleidžiant asmenį nuo griežčiausios valstybės reakcijos formos.

BK 259 straipsnio 1 ir 2 dalyje yra įtvirtintos šešios alternatyvios disponavimo veikos – gaminimas, perdirbimas, įgijimas, laikymas, gabenimas ar siuntimas. Baudžiamasis įstatymas aptariamų veikų atžvilgiu numato iš esmės vienodą teisinį reguliavimą, t. y. bet kurios iš šių veikų padarymas yra baudžiamas identiškais bausmėmis. Įtvirtintas teisinis reguliavimas suponuoja, kad alternatyvios disponavimo veikos pavojingumo aspektu yra vertinamos vienodai. Priešingu atveju, konkrečių veikų atžvilgiu (perdirbimo, gabenimo ir siuntimo) bausmių rūšys ir / ar maksimalūs laisvės atėmimo bausmės dydžiai būtų išskirti ir individualizuoti. Atsižvelgiant į įtvirtintą teisinį reguliavimą taikant baudžiamąją atsakomybę, įstatymo leidėjo sprendimas numatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybę tik kai kurių iš alternatyvių disponavimo veikų padarymo atveju kelia abejonių.

Analizuojant alternatyvių disponavimo veikų diferencijavimą, kritiškai yra vertinama situacija, kad tarp veikų, kurių padarymas sudarytų pagrindą asmenį atleisti nuo baudžiamosios

atsakomybės, nėra išskiriamas narkotikų perdirbimas, o tik jų gaminimas. Praktikoje gali pasitaikyti atveju, kai, pavyzdžiui, asmuo, priklausantis nuo narkotikų, iš aguonų ekstrakto pasigamina aguonų koncentratą ir vėliau nusprendžia jį savanoriškai atiduoti atitinkamoms institucijoms (Gruodytė, 2004, p. 296). Kyla klausimas, ar baudžiamosios atsakomybės taikymas šiuo konkrečiu atveju yra vienintelė būtina ir teisinga valstybės reakcija, atsižvelgiant į tai, kad, gaminant narkotikus, asmeniui yra suteikiama galimybė būti atleistam nuo teisinių padarinių, sudarančių baudžiamosios atsakomybės turinį.

Taip pat abejonių kelia, kad įstatymo leidėjas nenumato atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tuo atveju, kai asmuo narkotikus gabena ar juos siunčia. Dažnu atveju asmuo įgytų ir laikomų medžiagų iš karto nesuvartoja, o jas gabena, pavyzdžiui, į savo gyvenamąją vietą. Nors LAT yra išaiškinęs, kad gabenimu paprastai neturėtų būti laikomas nedidelio kiekio psichotropinių ar narkotinių medžiagų nešiojimas sau suvartoti ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494/2012), neaiškumų dėl teisinio vertinimo gali kelti situacijos, kai asmuo disponuoja didesniu nei nedidelis narkotikų kiekiu. Faktiškai baudžiamojo įstatymo raidė suponuoja, kad tokiu atveju asmuo turėtų būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už narkotikų įgijimą ir laikymą, tačiau traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už jų gabenimą.

Vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad nusikalstamų veikų padarymo būdai modernėja, tačiau teisinis reguliavimas, atsižvelgiant į besivystančių technologijų galimybes, nėra joms atitinkamai pritaikytas. Nepaisant to, kad šiuolaikinio pasaulio technologijos leidžia įgyti narkotikus įvairiais būdais, asmuo, kuris savanoriškai siektų atiduoti narkotikus, įgytus ne įprastu kontaktiniu būdu, o, pavyzdžiui, užsakytus internetu ir atsisiųstus paštu¹⁹, tam tikros formos valstybės malonės nesulauktų.

Vertinant išdėstytą problematiką, manytina, kad esantis teisinis reguliavimas iš esmės sąlygoja nepagrįstą baudžiamosios atsakomybės taikymo ribų išplėtimą. Įstatymo leidėjo sprendimas atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės diferencijuoti alternatyvių disponavimo veikų atžvilgiu neproporcingai riboja asmens galimybes nesulaukti pasmerkimo valstybės vardu ir gali turėti įtakos didesniai latentinių nusikalstamų veikų paplitimui.

Aktualu, kad registruotame BK 259 ir 269 straipsnių pakeitimų įstatymo projekte yra svarstoma galimybė praplėsti alternatyvių disponavimo veikų sąrašą, numatant galimybę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ne tik už narkotikų gaminimą, įgijimą ir

¹⁹ Atvejai, kai narkotikų siuntimas vyksta Lietuvos teritorijoje.

laikymą, bet ir perdirbimą, gabenimą bei siuntimą (BK 259 ir 269 straipsnių pakeitimų įstatymo projektas Nr. XIYP-1767(3)). Nepaisant to, kad įstatymo projekte pateiktas siūlymas dėl BK 259 straipsnio papildymo 4 dalimi vertinamas kritiškai, manytina, kad teisinio reguliavimo pokyčiai BK 259 straipsnio 3 dalies kontekste yra būtini. Toks reguliavimo modelis labiau atitiktų baudžiamosios teisės tikslus ir pašalintų nepagrįstai išplėstas baudžiamosios atsakomybės taikymo ribas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Baudžiamosios atsakomybės taikymui pagal BK 259 aktualus yra teisinis narkotinių ir psichotropinių medžiagų vertinimas, kuriuo remiantis jomis yra laikytinos nusikalstamos veikos padarymo metu į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos ar jų dariniai, kurie dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai.
2. Valstybės, formuodamos nacionalinę narkotikų politiką, nėra besąlygiškai savarankiškos. Lietuvoje vyraujantis teisinis reguliavimas narkotikų kontrolės srityje formaliai atitinka keliamus tarptautinius reikalavimus. Visgi vykdoma narkotikų kontrolė neatspindi ir neužtikrina nacionalinėje narkotikų politikoje pripažįstamų orientyrų. Vyraujantis teisinis reguliavimas, efektyviai neužtikrinantis narkotikų paklausos mažinimo, skatina jų pasiūlos plitimą.
3. Dauguma aptartų Europos Sąjungos valstybių už veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis neturint tikslo jų platinti, neapsiriboja vien tik baudžiamosios atsakomybės taikymu ir numato švelnesnės atsakomybės rūšies taikymo galimybę. Pažymėtina ir tai, kad valstybėse, kuriose disponavimas nedideliu narkotikų kiekiu yra baudžiamosios teisės reguliavimo objektas, kraštutinių priemonių taikymui reikšmės turi ne tik narkotikų kiekybiniai parametrai, bet ir jų rūšis.
4. Rekomendacijose pateikiami atitinkamus dydžius apibrėžiantys narkotikų kiekiai ir jų ribos yra vienas iš pagrindinių baudžiamosios atsakomybės diferenciacijos veiksnių, todėl jie turi būti nustatyti remiantis aiškiais, nuosekliais ir teisės aktu sureglamentuotais kriterijais. Siekiant teisinio aiškumo, sistemiškumo, skaidrumo ir pagrįsto bei proporcingo baudžiamosios atsakomybės taikymo, siūlytina peržvelgti esantį narkotikų kiekių reglamentavimą, aiškiai apibrėžiant, kokiais pagrindais ir kriterijais remiamasi nustatant atitinkamų narkotikų kiekius ir jų poveikį asmens sveikatai.
5. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, dalyko specifiskumas sąlygoja, kad įtvirtintas baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas tik pagal narkotikų kiekį riboja teismo

- galimybes tinkamai pritaikyti ir individualizuoti atsakomybę. Todėl svarstyti klausimas dėl narkotikų skirstymo pagal jų pavojingumą asmens sveikatai. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą narkotikų sugrupavimas pagal jų rūšis sudarytų galimybę teisingiau individualizuoti baudžiamąją atsakomybę. Be to, atitinkamų narkotinių ar psichotropinių medžiagų rūšis, kaip ir jų kiekis, galėtų sudaryti baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo pagrindą.
6. Nacionaliniu lygmeniu yra pripažįstamas teisinio reguliavimo, įtvirtinto BK 259 straipsnio 2 dalyje, poreikis. Visgi manytina, kad keliami svarstymai dėl savarankiško teisinio reguliavimo konkretaus narkotiko atžvilgiu nėra racionalūs ir teisiškai pagrįsti. Siekiant esminių pokyčių kovojant su narkotikų problema ir tinkamo žalos mažinimo principo įgyvendinimo, derėtų svarstyti apie kompleksiško BK 259 straipsnio 2 dalies reguliavimo pakeitimą ir baudžiamosios atsakomybės taikymo panaikinimo galimybes, už aptariamą veikos padarymą numatant švelnesnės rūšies atsakomybę.
 7. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas alternatyvių disponavimo veikų atžvilgiu nepagrįstai praplečia baudžiamosios atsakomybės taikymo ribas ir neproporcingai riboja asmens galimybes nesulaukti pasmerkimo valstybės vardu. Siūlytina praplėsti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 259 straipsnio 3 dalį taikymo galimybes, numatant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės tuo atveju, kai asmuo savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar į valstybės instituciją siekdamas atiduoti ne tik neteisėtai pagamintas, įgytas, laikytas, bet ir perdirbtas, gabentas bei siūstas narkotines ar psichotropines medžiagas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (1988). *Valstybės žinios*, 1998, 38-1004.
2. 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija (1971). *Valstybės žinios*, 2001, 50-1743.
3. 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija (1961). *Valstybės žinios*, 2001, 51-1768.
4. Tarybos 2004 m. spalio 25 d. pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje. *OL L 335, p. 8*.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

5. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas (1998) *Valstybės žinios*, 8-161.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
8. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 11216.
9. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1984). *Valstybės žinios*, 1-1.

Užsienio valstybių teisės aktai

10. The Criminal Code of the Republic of Finland (1889, amended 2015) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/a4/Finland_CC_1889_am2015_en.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
11. Federal Act on Narcotics and Psychotropic Substances (1951) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/1952/241_241_245/20220801/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-1952-241_241_245-20220801-en-pdf-a-1.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
12. Law On the Legal Circulation of Narcotic and Psychotropic Substances and Medicinal Products, as well as Precursors (1996) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://likumi.lv/ta/id/40283-narkotisko-un-psihotropo-vielu-un-zalu-ka-ari-prekursoru-likumigas-aprites-likums> [žiūrēta 2023 m. kovo 1 d.].

13. Criminal Code of the Republic of Latvia (1998, amended 2020) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/en/id/88966-the-criminal-law> [žiūrēta 2023 m. kovo 1 d.].
14. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lexlege.pl/ustawa-o-przeciwdzialaniu-narkomanii> [žiūrēta 2023 m. kovo 1 d.].
15. Criminal Code of the Czech Republic (2009, amended 2011) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/ct-legislation-czech-republic-criminal-code/16806415ch> [žiūrēta 2023 m. kovo 1 d.].
16. Act on the Protection of Health from the Harmful Effects of Addictive Substances (2017) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-65#cast3> [žiūrēta 2023 m. kovo 1 d.].

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimai ir rezoliucijos

17. Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimas Nr. IX-2110. *Valstybės žinios*, 140-5114.
18. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. XI-1078. *Valstybės žinios*, 132-6720.
19. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-1795. TAR, 20781.
20. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 18 d. rezoliucija „Dėl narkotikų kontrolės politikos“. *Valstybės žinios*, 30-1234.
21. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. spalio 22 d. rezoliucija „Dėl narkotikų kontrolės politikos tęstinumo“. *Valstybės žinios*, 128-5534.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas

22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 970, *Valstybės žinios*, 76-2291.

Lietuvos Respublikos ministrų įsakymai

23. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 4-113.
24. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-239 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“. *Valstybės žinios*, 41-1899.

Specialioji literatūra

25. Baranskaitė, A. (2010). 259 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Iš: Abramavičius, A. *et al.* (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 292–306.
26. Bikelis, S. (2006). Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė. *Jurisprudencija*, 7, 57-63.
27. Boltryk, P. (2014). *Kryminologiczne i prawne aspekty posiadania narkotyków w Polsce*. Rozprawka doktorska, prawo karnego, prawo, Uniwersytet w Białymstoku. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
28. Bulotaitė, L. (2004). *Narkotikai ir narkomanija*. Vilnius: Tyto alba.
29. Drakšas, R. (2003). Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 47, 28–35.
30. Gruodytė, E. (2004). *Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
31. Gruodytė, E. (2010). Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dalyko probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 4(122), 153–167.
32. Gutauskas, A. (2013). Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo ypatumai teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 20(2), 775–786.
33. Gutauskas, A. (2018). Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis: jautriausi teismų praktikos aspektai. *Teisės apžvalga*, 2(18), 191–209.
34. Lankauskas, M. (2013). Narkotikų kontrolės politika ir teisinių režimų ypatumai Europoje ir Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2(80), 81–117.

35. Lankauskas, M. (2017). *Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės mechanizmas ir naujausios narkotikų politikos tendencijos dėl disponavimo narkotikais savo reikmėms pasaulyje bei Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
36. Nawrocki, W. (2021). *Narkotyki zabezpieczane przez polską policję*. Legionowo: Wydział Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie.
37. Nowak, A. (2021). *Narkotyki i narkomania problemy współczesnego społeczeństwa i państwa*. Szczytno: Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie.
38. Nutt, D., et al. (2007). Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse. *The Lancet*, 369(9566), 1047–1053.
39. Pečkaitis, J. S. (2003). Neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, baudžiamasis teisinis vertinimas pagal 2000 m. baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 45(37), 78–85.
40. Pranka, D. (2013) Nusikalstamos veikos ir administracinio teisės pažeidimo atribojimo problemos: teisės pažeidimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. *Jurisprudencija*, 20(4), 1510–1523.
41. Pranka, D. (2019). Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis praktinės problemos ir teisinio reguliavimo trūkumai. *Teisės problemos*, 2(98), 27–57.
42. Reuter, P., Pollac, H. (2006) How much can treatment reduce national drug problems? *Addiction*, 101(3), 15–28.
43. Stukas, R. et al. (2021). *Kohortinis narkotikų vartotojų mirtingumo Lietuvoje tyrimas. Mokslinio tyrimo metodologija ir ataskaita*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. United Nations (1973). *Commentary on the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. Prepared by the Secretary-General in accordance with the paragraph 1 of Economic and Social Council resolution 914 D(XXXIV) of 3 August 1962*. New York: United Nations
45. United Nations (1998). *Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. Done at Vienna on 20 December 1988*. New York: United Nations.
46. Varkalys, P. (2019). LR BK 259 str. 2 d. kriminalizavimo proporcingumas. *Teisės apžvalga*, 1(19), 89–117.
47. Vosiūlytė, A. (2022). XXXVII skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“ vertinimas. Iš Švedas, G. et al. (2022). *Lietuvos Respublikos*

baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies sistemiškumo iššūkiai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 265–273.

Teismų praktika

Konstitucinio Teismo jurisprudencija

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 85-2977.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 108-4136.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika ir apžvalgos

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185/2010.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494/2012.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-201/2013.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. *Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai), apžvalga*. Teismų praktika, 40.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290-489/2015.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-452-788/2016.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449-942/2016.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85-976/2018.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-895/2018.

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98-1073/2019.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-976/2021.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-387/2022.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-330-202/2018.
65. Vilniaus apygardos teismo 2018 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-687-468/2018.

Kiti šaltiniai

66. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2021). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>. [žiūrėta 2023 m. sausio 14 d.].
67. Drug Policy Alliance (2018). *Drug decriminalization in Portugal. Learning from a Health and Human-Centered Approach*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://drugpolicy.org/sites/default/files/dpa-drug-decriminalization-portugal-health-human-centered-approach_0.pdf [žiūrėta 2023 m. sausio 14 d.].
68. ES Taryba (2020). *ES narkotikų strategija 2021–2025 m.* Briuselis: ES Tarybos generalinis sekretoriatas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.emcdda.europa.eu/drugs-library/council-eu-2020-eu-drugs-strategy-2021-25_en [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
69. Global commission on drug policy (2016). *Advancing drug: a new approach to decriminalization. 2016 report*. Geneva: Global commission on drug policy [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.globalcommissionondrugs.org/reports> [žiūrėta 2023 m. sausio 21 d.].
70. Global commission on drug policy (2018). *Regulation. The Responsible Control of Drugs*. Geneva: Global commission on drug policy [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.globalcommissionondrugs.org/reports> [žiūrėta 2023 m. sausio 21 d.].
71. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2018). *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas*

- ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-12&group=162> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
72. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2019). *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1?year=2019&period=1-12&group=162> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
73. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2020). *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1?year=2020&period=1-12&group=162> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
74. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2021). *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1?year=2021&period=1-12&group=162> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
75. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2022). *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1?year=2022&period=1-12&group=162> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].

76. Kurcevič, E. *et al.* (2022). *Vadovas, skirtas jaunimo ir lygus-lygiam darbuotojams: kaip bendrauti su jaunais žmonėmis apie narkotikus*. Vilnius, Lietuva; Eurazijos žalos mažinimo asociacija (EHRA) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://drugeducationyouth.org/manual-on-drug-education/> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
77. Lietuvos Respublikos Seimas, Teisės ir teisėtvarkos komitetas (2023). Baudžiamojo kodekso 259 ir 269 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIVP-1767(3) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/05bcd330bf3b11ed924fd817f8fa798e?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=90a9637b-a039-4fb4-8dac-faa9ed4115> [žiūrėta 2023 m. kovo 11 d.].
78. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos (2022). *ŽIV/AIDS epidemiologinė situacija Lietuvoje, Europoje, pasaulyje*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://nvsc.lrv.lt/lt/uzkrečiamuju-ligu-valdymas/pasauline/ziv-aids-epidemiologine-situacija-lietuvoje-europoje-pasaulyje> [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
79. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (2022). *Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2022*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2022%20metinis%20\(galutinis\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2022%20metinis%20(galutinis).pdf) [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.].
80. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (2022a). *Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/jaunimo%20ataskaita.pdf> [žiūrėta 2023 m. kovo 20 d.].
81. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2023) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas> [žiūrėta 2023 m. sausio 19 d.].
82. Teismai.lt. (2021) *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.teismai.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2022%2F02%2Fbaudziamosios.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK> [žiūrėta 2023 m. sausio 14 d.].
83. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras (2021). *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004–2021* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20Santrauka%20\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20Santrauka%20(1).pdf) [žiūrėta 2023 m. sausio 19 d.].
84. *Wielki słownik języka polskiego* (2013) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://wsjp.pl/szukaj/zaawansowane> [žiūrėta 2023 m. sausio 14 d.].

SANTRAUKA

Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis probleminiai aspektai ir teisinio reguliavimo trūkumai

Gabriela Ancukevič

Šiame magistro darbe, orientuojantis į BK 259 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas, analizuojami baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis probleminiai aspektai ir teisinio reguliavimo trūkumai, nagrinėjant tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, Lietuvos ir užsienio valstybių mokslininkų pozicijas, teismų praktikoje pateiktus išaiškinimus bei kompleksiskai aptariant Lietuvos narkotikų politikos ir vykdomos baudžiamosios politikos neefektyvumą. Darbo tema analizuojama atsižvelgiant ir į galimus teisinio reguliavimo pokyčius.

Analizuojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų sampratą yra nustatoma, neteisėtas disponavimas kokiomis medžiagomis užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 259 straipsnį. Tarptautinių reikalavimų narkotikų kontrolės srityje, nacionalinės narkotikų kontrolės mechanizmo bei Europos Sąjungos valstybėse vyraujančių teisinio reguliavimo modelių aptarimas leidžia įvertinti Lietuvos baudžiamosios atsakomybės reguliavimą ir jo veiksmingumą. Atsižvelgiant į tai, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekis yra pagrindinis baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo kriterijus, darbe orientuojamasi į probleminius aspektus ir reguliavimo trūkumus, susijusius su narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiu. Atlikta analizė leidžia išgryninti problematiką, susijusią su narkotikų kiekio nustatymu, vertinimu ir reglamentavimu. Taip pat darbe aptariama baudžiamosios atsakomybės taikymo ribų problematika BK 259 straipsnio 3 dalies kontekste, kas padeda atskleisti nepagrįstą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės diferencijavimą alternatyvių disponavimo veikų atžvilgiu.

SUMMARY

Problematic Aspects and Shortcomings of Legal Regulation of Criminal Liability for Illegal Possession of Narcotic and Psychotropic Substances

Gabriela Ancukevič

The master's thesis, focusing on the criminal acts provided for in Article 259 of the Criminal Code of Lithuania, analyzes the problematic aspects of criminal liability and regulatory deficiencies related to the illegal possession of narcotic and psychotropic substances, examining international and national legal acts, the positions of Lithuanian and foreign scientists, the interpretations presented in court practice and comprehensively discussing the ineffectiveness of Lithuania's drug policy and criminal policy. The topic of the work is also analyzed in the context of possible changes in legal regulation.

Analyzing the concept of narcotic and psychotropic substances, it is determined which substances are subject to criminal liability according to Article 259 of the Criminal Code of Lithuania. The discussion of international requirements in the field of drug control, the national drug control mechanism and the legal regulation models prevailing in the European Union states allows to evaluate the regulation of criminal liability in Lithuania and its effectiveness. Given that the amount of narcotic and psychotropic substances is the main criterion for differentiating criminal liability, the thesis focuses on problematic aspects and regulatory deficiencies related to the amount of narcotic and psychotropic substances. The analysis allows us to clarify the existing problems related to the determination, evaluation and regulation of the amount of drugs. The issue of the limits of the application of criminal liability in the context of Article 259, Part 3 of the Criminal Code of Lithuania, which helps to reveal the unjustified differentiation of exemption from criminal liability in relation to alternative acts of disposition, is also discussed in this thesis.